

UNIUNEA EUROPEANĂ

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
AMPOSDRU

Fondul Social European
POSDRU 2007-2013

Instrumente Structurale
2007-2013

GUVERNUL ROMÂNIEI
MINISTERUL MUNCII, FAMILIEI
ȘI PROTECȚIEI SOCIALE
Organismul Intermediar Regional
POSDRU Regiunea Sud-Est

Proiect cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013
“Investește în oameni!”

GHID

Prevenirea stereotipurilor despre femei și bărbați la vârsta copilăriei

promovează
femeia

Cuprins

Cine suntem și cui ne adresăm?	5
Termeni de referință	6
1 Aspecte generale privind prevenirea stereotipurilor de gen.....	7
1.1 Trebuie să cunoaștem diferențele pentru a realiza egalitatea între cele două genuri	7
1.2 Stereotipiile despre femei și bărbați (stereotipii de gen).....	9
2 Cadrul politic și legislativ al egalității de gen în domeniul educației	12
2.1 Promovarea egalității de gen în educație la nivel internațional	13
2.2 Promovarea egalității de gen în educația în spațiul românesc.....	15
3 Rolul familiei în promovarea egalității de gen	16
4 Prevenirea stereotipiilor de gen în sistemele educaționale.....	20
4.1 Politicile educaționale din perspectiva genului	20
4.2 Rolul cadrelor didactice în promovarea egalității de gen.....	23
4.3 Feminizarea profesiei de cadru didactic	25
4.4 Prevenirea stereotipiilor de gen la vârsta preșcolară.....	26
4.5 Promovarea egalității de gen în manualele școlare	30
ANEXE	37
BIBLIOGRAFIE	41

Cine suntem și cui ne adresăm?

Pornind de la realitatea că în România, în ciuda eforturilor depuse, bărbații și femeile nu se bucură de aceleași avantaje în ceea ce privește accesul la oportunitățile de angajare, remunerarea, participarea la viața politică, echilibrul dintre viața profesională și cea familială/privată, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă implementează în parteneriat cu Instituto de Formación Integral S.L.U. Madrid proiectul „Promovează Femeia” POSDRU/71/6.3/S/33543 - Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, Axa Prioritară 6 „Promovarea Incluziunii Sociale”, Domeniul Major de Intervenție 6.3 „Promovarea egalității de șanse pe piața muncii”.

Proiectul „Promovează Femeia” are ca obiectiv îmbunătățirea capacității solicitantului de a facilita integrarea femeii pe piața muncii, promovarea principiului egalității de șanse și de gen, precum și eliminarea practicilor discriminatorii, astfel încât aceste categorii expuse riscului de excluziune socială să aibă acces la oportunități egale, să beneficieze efectiv de egalitatea de șanse asigurată prin lege și de implicațiile pozitive ale respectului față de sine și din partea celui alt.

Urmărim analiza situației femeilor pe piața forței de muncă (nivel de educație/pregătire profesională, infrastructură, grad de reprezentare etc.), identificarea nevoilor de dezvoltare profesională a femeilor, formarea profesională a femeilor, identificarea locurilor de muncă existente pe piața muncii și angajarea femeilor care au urmat cursuri de formare pe locurile de muncă identificate, sensibilizarea actorilor sociali relevanți cu privire la importanța egalității de șanse, depășirea barierelor și combaterea stereotipurilor, cooperarea transnațională ca modalitatea de învățare și schimb de bune practici și experiențe, care să aibă ca rezultat o îmbunătățire a calificării și dezvoltarea resurselor umane în România.

Pentru îndeplinirea obiectivelor pe care ni le-am propus, oferim persoanelor interesate:

- ❖ Informare în legătură cu situația femeii din perspectivă socială și profesională în cele două regiuni de implementare a proiectului (Sud Muntenia și Sud Est);
- ❖ Informare cu privire la cadrul legislativ, național și european, în domeniul egalității de gen și al nediscriminării;
- ❖ Campanii de informare și creștere a conștientizării cu privire la egalitatea de șanse între femei și bărbați;
- ❖ Seminarii și ateliere pe teme sensibile la problematica egalității de gen;
- ❖ Formare profesională în vederea creșterii și diversificării competențelor profesionale;
- ❖ Accesul la o rețea de angajatori și la două rețele de sprijin pentru impulsionearea egalității de șanse între femei și bărbați în mediul social, economic și în relațiile de muncă;
- ❖ Accesul la pagina web a proiectului (www.promoveazafemeia.com) care conferă informații actuale privind aspecte legate de egalitatea dintre femei și bărbați pe piața muncii.

Ghidul de față este al patrulea dintr-un ciclu de cinci ghiduri privind egalitatea de gen, care sunt elaborate pe perioada de implementare a proiectului. Interesul pentru o asemenea temă a fost stimulat de tendințele de reconsiderare a problematicei de gen în educația copiilor. În elaborarea acestui ghid, s-a ținut cont de inițiativele la nivel european ce privesc educația copiilor în spiritul promovării egalității de gen, atât în mediul școlar cât și în cel familial, precum și de interesul în creștere în spațiul românesc pentru abordarea aspectelor ce țin de egalitatea de gen în sistemul educațional, îndeosebi a celui venit din partea cadrelor didactice.

Acest Ghid se adresează tuturor persoanelor care pot exercita la un moment dat influențe asupra educației copiilor, cu precădere însă cadrelor didactice și părinților. El vizează integrarea cunoștințelor și a instrumentelor privind egalitatea de șanse între femei și bărbați în toate aspectele ce țin de educația copiilor, de la naștere și până la vârsta maturității.

Termeni de referință

Sex	noțiunea de sex trimite la caracteristicile pur biologice care diferențiază bărbații și femeile: cum sunt diferențele legate de sistemul reproductiv, sau diferențele ce țin de organism.
Gen	noțiunea de gen se referă la diferențele sociale între bărbați și femei. Aceasta se referă la setul de reguli care reglementează relațiile bărbați/femei oferindu-le activități, responsabilități și obligații distincte.
Egalitate de gen	valorizarea în mod egal a aspirațiilor, nevoilor și comportamentelor bărbaților și femeilor
Educație care promovează egalitatea de gen	educația adecvată la nevoile de învățare diferite ale fetelor și băieților, cu scopul de a le asigura acestora șanse egale de dezvoltare
Discriminare de gen	tratament care încalcă drepturile unei persoane pe baza unui stereotip de gen
Rolul de gen	set de așteptări care oferă prescripții comportamentale pentru femei și bărbați
Diferențe de gen	sunt produsul interacțiunii caracteristicilor biologice ale femeilor și bărbaților cu mediul și reflectă diferențele individuale prin variabilele biologice, psihologice și comportamentale ¹
Stereotipuri de gen	set de prescripții sociale sau culturale ale rolurilor de gen
Decalaj de gen	diferența dintre numărul elevilor, fete și băieți, care studiază și obțin rezultate bune la anumite materii
Socializare de gen	proces prin care se încurajează sau se descurajează anumite comportamente și atitudini ale unui anumit gen, prin care se comunică ceea ce este potrivit pentru normele de gen ale momentului

¹ RUBLE, D. N. & MARTIN, C. L., Gender development. In W. Damon & N. Eisenberg, Handbook of child psychology . Social, emotional, and personality development. New York: Wiley, 1998

1 Aspecte generale privind prevenirea stereotipurilor de gen

O parte importantă a identității și a individualității fiecărei persoane, și anume rolurile de gen, se formează prin intermediul socializării. Astăzi, familia, dar și, școala sau locul de muncă, mass-media, tehnologia informației, muzica și filmele influențează acest proces. Vectorii de socializare, unii tradiționali și alții noi, contribuie la păstrarea și transmiterea stereotipurilor de gen.

Educația pe aspecte de gen, îndeosebi atunci când se adresează atât băieților cât și fetelor, poate fi un instrument important pentru promovarea egalității de șanse între femei și bărbați în societatea modernă. Obiectivul său este de a schimba rolurile asociate fetelor și băieților, femeilor și bărbaților în viața publică și privată. Reducând stereotipurile asociate cu aceste roluri, această educație sprijină procesul de instalare a unei egalități civice la copii, în cadrul căreia femeile și bărbații trăiesc într-o relație de cooperare și respect reciproc.

1.1 Trebuie să cunoaștem diferențele pentru a realiza egalitatea între cele două genuri

Cei mai mulți din generația tânără actuală, sub influența politicilor și a măsurilor care promovează egalitatea de șanse, consideră că diferențele între cele două sexe nu sunt înnăscute, ci provocate. Faptul că băieții sunt diferiți de fete devine evident atunci când o persoană devine părinte, când aceasta observă fascinația pe care fetele o manifestă pentru păpuși și flori, jocuri cu activități casnice sau cumpărături iar băieții pentru mașinute, trenulețe, avioane, mingi.

Si într-adevăr fetele sunt diferite de băieți, sexul fiind cel care determină această diferență. Interesele lor, pragul senzorial, capacitatea fizică, reacțiile emoționale sunt diferite, însă aceste diferențe sunt mult mai mici decât diferențele pe care le întâlnim între bărbații și femeile adulte, ceea ce demonstrează că ele se acumulează în timp “conducând la unele dintre cele mai alarmante statistici ce modelează felul în care gândim să ne creștem copiii”².

Chiar dacă din punct de vedere biologic creierul băieților cântărește mai mult decât cel al fetelor, și perioada de pubertate la fete începe cu 1-2 ani mai repede decât la băieți, cercetările efectuate arată că, creierul fetelor și al băieților se aseamănă foarte mult, și că propriile experiențe de viață sunt cele care determină diferențele pe care le întâlnim la maturitate între cele două sexe.

Cercetatoarea americană Lise Eliot³ reduce diferențele dintre cele două sexe la diferențe de sex la nivelul creierului, arătând că orice activitate pe care o întreprindem se reflectă la nivelul creierului, motiv pentru care “diferențele dintre bărbați și femei cu cel mai mare impact asupra noastră – aptitudinile cognitive cum sunt vorbitul, cititul, matematica, și abilitățile mecanice, precum și abilitățile interpersonale cum sunt agresivitatea, empatia, asumarea riscurilor, competitivitatea - țin foarte mult de învățare ... fiecare dintre aceste trăsături fiind puternic amplificată de diferite tipuri de practică, modele de rol și întăriri la care băieții și fetele se expun încă de la naștere.”

Alți autori însă susțin că diferențele dintre bărbați și femei sunt înnăscute, preprogramate și predeterminate. În acest sens, psihologul Louann Brizendine afirmă: „Creierul femeii dispune de aptitudini unice uluitoare – o capacitate verbală extraordinară, abilitatea de a se angaja profund într-o relație de prietenie, o capacitate aproape psihică de a citi chipuri și tonul vocii, pentru a descifra emoții și stări de spirit, precum și abilitatea de a aplană conflicte. Toate acestea sunt bine ancorate în creierul femeii. Acestea sunt talentele cu care se naște femeia și care bărbaților, sincer vorbind, le lipsesc.”⁴ Ceea ce se reproșează însă studiilor pe care se bazează aceste afirmații este faptul că ele sunt făcute asupra femeilor și bărbaților adulți, ceea ce face greu de spus dacă aceste diferențe se bazează pe natură sau pe învățare.

2 ELIOT Lise, Creier roz, creier bleu. Diferențe de gen la copii și adulți, Editura Trei, București, 2011

3 PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, și alții, Diferențe de gen în creșterea și educarea copiilor, Instrument pentru consilieri școlari, psihologi și asistenți sociali în lucrul cu părinții, Centrul parteneriat pentru egalitate, 2004

4 BRIZENDINE Louann, The Female Brain, Morgan Road Books, 2006

Experiențele din copilărie ale fetelor și ale băieților le putem compara cu învățarea a două limbi diferite, dezvoltarea lor fiind influențată de cultura masculină sau feminină în care ei cresc.

IDENTITATEA DE GEN LA COPII SE FORMEAZĂ PRIN OBSERVAREA ȘI IMITAREA COMPORTAMENTULUI DE GEN AL PERSOANELOR, ADULTE SAU COPII, CU CARE ACEȘTIA INTERACȚIONEAZĂ. PĂRINȚII ȘI CADRELE DIDACTICE REPREZINTĂ MODELE REALE DE ÎNVĂȚARE A UNOR COMPORTAMENTE DE GEN SPECIFICE, DE ACEEA ACESTOR ACTORI CHEIE LE REVINE SARCINA DE A OFERI MODELE DE COMPORTAMENT NE-STEREOTIPE. PE LÂNGĂ ACEȘTIA, COMPORTAMENTUL COPIILOR POATE FI MODELAT ȘI PRIN CĂRȚI, FILME, DESENE ANIMATE, MASS MEDIA CARE CONSTITUIE MODELE SIMBOLICE PENTRU COPII.

Cele mai multe teorii asupra genului arată că perioada de vârstă cea mai importantă pentru formarea identității de gen este cea cuprinsă între 2 și 6 ani, când capacitatea de asimilare a copiilor este foarte mare. La vârsta școlară, copiii pot avea deja comportamente de gen formate în mod stereotip. Rolul cadrelor didactice și al școlii în ansamblul său este de a flexibiliza aceste atitudini și comportamente. Perioada adolescenței este de asemenea asociată cu dezvoltarea relațiilor de gen, aceștia având tendința de a accepta și de a se conforma stereotipurilor de gen promovate de societate⁵.

Deși în prezent societatea acordă o mai mare importanță ca în trecut promovării egalității de gen, diferențele dintre cele două sexe cunosc o amploare mult mai mare, societatea încurajându-i parcă pe părinți să le accepte și să atribuie fiecare capacitate sau deficit diferențelor înnăscute dintre cele două sexe:

- ❖ dacă fiul tău nu știe încă să vorbească nu e nici o problemă, majoritatea băieților încep să vorbească mai târziu;
- ❖ dacă fiica nu se pricepe la matematică sau fizică, e pentru că fetele au o înclinație spre științele sociale.

Aceste stereotipuri bazate pe sex fac ca societatea actuală să fie divizată mai mult ca oricând pe sexe: ne străduim să aflăm sexul copilului cât mai curând posibil și înainte de naștere, există nu numai reviste și programe TV ci posturi de televiziune dedicate în întregime bărbaților sau femeilor. Iar copiii sunt cei mai afectați de această clasificare, intrând în lumea “fetițelor drăguțe” și a “băieților curajoși” chiar din perioada preșcolară.

Exagerarea diferențelor între bărbați și femei se reflectă, mai ales, în așteptările pe care și le fac părinții cu privire la copii; pentru că aceștia din urmă sunt direct influențați de ceea ce credem noi despre ei, este foarte probabil ca atunci când accentuăm diferențele între sexe, aceste stereotipuri să se cristalizeze în propriile percepții ale copiilor.

De aceea este foarte important ca părinții și cadrele didactice să diminueze aceste diferențe prin dezvoltarea tuturor abilităților cognitive și emoționale atât la băieți cât și la fete. Numeroasele domenii ale inteligenței trebuie cultivate la ambele sexe pentru că studiile arată că succesul în lumea de astăzi depinde de un “melanj al punctelor forte caracteristice atât bărbaților cât și femeilor – vorbit, citit, scris, matematică, spațiu, dexterități mecanice și aptitudini fizice, pe lângă măsuri egale de empatie și ambiție, diplomatie și asertivitate”⁶.

Astfel, dacă activitățile băieților și fetelor se vor asemăna, atunci diferențele dintre ei vor căpăta o amploare mai scăzută, sporind șansele de a dezvolta un set echilibrat de aptitudini atât la fete cât și la băieți.

Diferențele de gen afectează majoritatea copiilor prin privarea lor de anumite oportunități de dezvoltare. Toți cei care se implică în educația copiilor, de la părinți până la cadre didactice și consilieri trebuie să cunoască problematica diferențelor de gen și necesitatea valorificării sau compensării acestor diferențe.

⁵ PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, op.cit.

⁶ ELIOT Lise, op.cit., p. 34

Obiectivul egalității de gen nu este de a face un sex sau altul câștigător ci de a găsi un echilibru și de a învăța cum să compensăm de la o vârstă fragedă diferențele dintre ele.

Este important ca părinții să încurajeze la copii atât modele de gen specifice cât și pe cele de gen nespecifice: o activitate specifică genului cum ar fi la băieți jocul cu mașini, cât și o activitate nespecifică genului, cum ar fi tot la băieți jocul cu obiecte de uz casnic.

1.2 Stereotipiile despre femei și bărbați (stereotipii de gen)

Odată cu descoperirea cromozomilor care programează genetic sexul persoanelor (1920) cercetările au evidențiat diferențe între băieți și fete în procesarea informațiilor. Unele rezultate ale acestor cercetări au fost însă interpretate greșit, ca fiind „deficite specifice unui gen sau altul”⁷. Aceasta nu a făcut altceva decât să întărească credințele și atitudinile stereotipe.

Stereotipul este rezultatul unui proces de selecție și de sistematizare, prin care se generalizează la un ansamblu de indivizi aceleași opinii simplificate la extrem, uneori până la caricatură.

Cel mai frecvent, stereotipurile de gen sunt definite ca sisteme organizate de credințe și opinii în legătură cu caracteristicile femeilor și bărbaților, precum și cu presupusele calități ale masculinității și feminității. Stereotipurile de gen sunt consensuale și au un larg nivel de acceptabilitate socială (tradiții, cutume).

UN STEREOTIP DE GEN ATRIBUIE UNEI PERSOANE CARACTERISTICI ÎN FUNCȚIE DE GENUL SĂU.

Stereotipurile pot include informații cu privire la înfățișare, atitudini și interese, trăsături psihologice, relații sociale, ocupații. Ceea ce este mai important e faptul că aceste diferite dimensiuni sunt interconectate. Simpla cunoaștere a unei persoane ca femeie implică faptul că, acea persoană va avea anumite caracteristici fizice (voce melodioasă, delicată, grațioasă) și anumite trăsături psihologice (dependență, slăbiciune, emotivitate, compasiune) și că se va angaja în anumite tipuri de activități (îngrijirea copiilor, gătit, grădinărit).⁸

Trăsăturile pe care oamenii le asociază bărbaților și femeilor au un caracter nu numai descriptiv, ci și prescriptiv. Credințele stereotipe ne spun nu numai cum sunt femeile și bărbații dar și cum ar trebui ei să fie. De exemplu: femeile sunt responsabile pentru treburile gospodărești, bărbații sunt responsabili pentru asigurarea resurselor financiare ale familiei, sau fetele sunt emotive, blânde, înțeleghătoare iar băieții competitivi, rezistenți la stress, etc... Toate acestea sunt credințe care nu reflectă realitatea. Aceste credințe, au frecvent tendința de a bloca fiecare sex în tipare limitate, cel mai adesea negative și câteodată degradante.

Cercetările care au examinat trăsăturile pe care oamenii le atribuie în mod stereotip femeilor sau bărbaților, au observat existența unui grad surprinzător de similaritate între diferite culturi în ceea ce privește trăsăturile considerate masculine sau feminine. Atunci când avem în vedere combinații de trăsături, care descriu bărbații sau femeile, aceste grupuri de trăsături pot fi conceptualizate ca descriind două orientări distincte față de lume:

- ❖ trăsăturile masculine sunt în mod stereotip considerate a fi agentive sau instrumentale,
- ❖ trăsăturile feminine sunt în mod stereotip considerate a fi relaționale.

⁷ SANTROCK John W., Child development. McGraw Hill Companies, Inc., 2004

⁸ GOLOMBOK Susan, FIVUSH Robyn, Gender Development, Cambridge University Press, 1994

Aceste două orientări au implicații pentru toate aspectele funcționării psihicului, inclusiv dezvoltarea emoțională, jocul și prietenii, relațiile intime, raționamentul moral, atitudinea față de muncă și familie.

Deși stereotipurile sugerează multe diferențe între bărbați și femei, cel mai adesea ele nu au un fundament în comportamentul real. Ele reprezintă mai degrabă credințe împărtășite la nivelul unei culturi cu privire la cum vor fi anumite persoane. Dacă sau nu este adevărat că femeile sunt delicate, grațioase, emotive, cu toții știm că aceasta este versiunea tradițional-culturală a feminității. Stereotipurile exprimă acele trăsături pe care societatea dorește ca femeile sau bărbații să le posedă. Indivizii care deviază foarte mult de la această viziune stereotipă cu privire la masculinitate sau feminitate, sunt priviți într-un mod negativ.

În general bărbații tind să aibă mai multe viziuni stereotipe cu privire la gen decât femeile, și persoanele cu un nivel mai înalt de instruire formală tind să utilizeze mai puține stereotipuri în exprimarea genului decât cei cu un nivel mai redus de școlarizare.

Un alt aspect important în analiza stereotipurilor de gen este acela că trăsăturile asociate bărbaților tind să fie mai bine văzute decât trăsăturile asociate femeilor. A fi puternic, independent și dispus să îți asumi riscuri este privit într-un mod mai pozitiv decât a fi plăpândă, naivă și influențabilă. Această diferență, între valorile asociate cu trăsăturile de tip masculin sau feminin, poate avea o mare influență asupra modului în care sunt etichetate anumite caracteristici. Deoarece bărbații sunt percepuți într-un mod mai pozitiv decât femeile în cultura noastră, trăsăturile care le sunt asociate sunt descrise de asemenea într-un mod mai pozitiv.

Stereotipurile de gen funcționează descriptiv și prescriptiv. Ele:

- ❖ descriu și promovează norme în legătură cu caracteristicile asociate unui anumit sex;
- ❖ fac parte dintr-un sistem larg de credințe despre gen care influențează percepțiile despre cele două sexe;
- ❖ se manifestă printr-un orizont complex de așteptări la nivel social.

STEREOTIPURILE DIFERĂ DE PREJUDECĂȚI CARE SUNT IDEI PRECONCEPTE PE CARE ȘI LE FACE CINEVA ASUPRA UNUI LUCRU, ADOPTATE FĂRĂ CUNOAȘTEREA DIRECTĂ A FAPTELOR. O PREJUDECATĂ ESTE UN RAȚIONAMENT ERONAT DEOARECE PROCESUL DE RAȚIONARE ESTE INCOMPLET SUSPENDAT ÎNAINTE DE A FI FINALIZAT. CA ȘI STEREOTIPURILE, ELE JUSTIFICĂ O LUARE DE POZIȚIE FAȚĂ DE O PERSOANĂ ȘI AU UN CARACTER NE-RAȚIONAL, AFECTIV.

STEREOTIPUL DE GEN DIFERĂ ȘI DE ROLUL DE GEN CARE ESTE DEFINIT CA UN SET DE AȘTEPTĂRI CARE OFERĂ PRESCRIPTII COMPORTAMENTALE PENTRU FEMEI ȘI BĂRBAȚI. STEREOTIPUL DE GEN ESTE DEFINIT CA UN SET DE PRESCRIPTII SOCIALE SAU CULTURALE ALE ROLURILOR DE GEN⁹.

Normele și valorile sociale care prescriu comportamente stereotipe de gen limitează dezvoltarea abilităților cognitive și motorii, emoționale și comportamentale ale copiilor.

Deși s-au înregistrat progrese în atitudinea societății în ceea ce privește participarea femeilor pe piața muncii, persistă o serie de stereotipuri privind inferioritatea femeilor (de exemplu în abilitatea de a ocupa funcții de decizie), fapt care produce o fractură vizibilă între viața de familie și dezvoltarea profesională a acestora.¹⁰

⁹ PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, op.cit.

¹⁰ În cadrul Sondajului "Percepții și atitudini ale populației României față de fenomenul de discriminare" (realizat în iunie 2008 la solicitarea Consiliului Național pentru Combaterea Discriminării), doar 15% dintre respondenți și-au exprimat dezacordul cu privire la faptul că este mai mult datoria bărbatului de a aduce bani în casă, și mai mult datoria femeii de a se ocupa de treburile casei și de familie.

La locul de muncă, stereotipurile pot furniza răspunsuri complexe referitoare la o persoană cu privire la competențe, educație, potențial profesional, poziția pe care merită să o ocupe, performanța pe care o poate obține la locul de muncă, ș.a.m.d. În acest caz răspunsurile nu sunt date de contactul direct cu persoana în cauză ci de activarea stereotipurilor proprii despre categoria din care persoana respectivă face parte.

Cercetările asupra stereotipurilor de gen au arătat că stereotipurile de gen se modifică odată cu creșterea în vârstă, frecvența lor scăzând prin dobândirea achizițiilor cognitive, astfel încât educația care promovează egalitatea de gen contribuie la flexibilizarea și modificarea stereotipurilor de gen. Educația care promovează egalitatea de gen are avantajul de a contribui la creșterea calității vieții și la posibilitatea unor alegeri de viață și de profesie variate și flexibile.

Studiile de psihologie educațională abordează stereotipurile de gen ca limite în procesul de dezvoltare. Cercetările arată de asemenea că „schimbarea stereotipurilor de gen este foarte dificilă, uneori chiar imposibilă. Ceea ce poate fi schimbat este percepția părinților și profesorilor despre diferențele de gen și mai ales despre modul în care pot fi depășite barierele în dezvoltarea optimă a copiilor.”¹¹

Ce înseamnă egalitate de șanse între fete și băieți?

În societatea actuală sunt transmise și reproduse numeroase stereotipuri de gen, ceea ce impune o deschidere a modelelor închise, tradiționale și depășite și o abordare a educației care să fie utilă dezvoltării copilului. Acest lucru va permite copiilor să își deschidă perspectivele, să conteste normele culturale ale masculinității și feminității astfel încât să își poată dezvolta toate abilitățile, și să poată valoriza, fiecare, atât competențele așa-numite feminine (yin) cât și cele masculine (yang), atât la ei cât și la ceilalți.

¹¹ PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, și alții, Diferențe de gen în creșterea și educarea copiilor, Instrument pentru consilieri școlari, psihologi și asistenți sociali în lucrul cu părinții, Centrul parteneriat pentru egalitate, 2004

2 Cadrul politic și legislativ al egalității de gen în domeniul educației

Cercetările sociologice au concluzionat că în mai multe rânduri că rolurile și stereotipurile de gen persistă încă la toate nivelurile de învățământ. Această situație demonstrează cât de importantă este dezvoltarea politicilor care să promoveze egalitatea de gen în toate sferile învățământului, deoarece educația influențează puternic procesul de socializare și oportunitățile elevilor de a-și construi o carieră.

Deși politicile pentru promovarea egalității de gen pot avea consecințe importante în educație, sistemele de învățământ tind să acorde o mai mică importanță aspectelor ce țin de egalitatea de gen în educație, comparativ cu piața forței de muncă.

Există două categorii de aspectele privind egalitatea de gen:

- ❖ cele specifice sferei educaționale și
- ❖ cele cu caracter general dar care sunt de asemenea prezente în sectorul educațional.

În ceea ce privește prima categorie, cel mai adesea politicile pentru promovarea egalității de gen în educație, ținesc spre diferențele de gen existente între fete și băieți, sub aspectul rezultatelor școlare și al alegerii unei cariere. Vorbim aici de prezența unor stereotipuri de gen în materialele utilizate în procesul de predare, rezultatele slabe obținute de băieți în ciclul primar și secundar, etc.

În ceea ce privește a doua categorie, deși nu au o legătură cu obiectivele principale ale sistemului de învățământ, preocupările generale la care ne referim se aplică în acest context specific (ex. Politicile care vizează ponderea redusă a femeilor în posturi de conducere, diferența de salarizare între femei și bărbați).

2.1 Promovarea egalității de gen în educație la nivel internațional

Tratatele internaționale și Directivele Uniunii Europene stau la baza angajamentelor politice la nivel național. Principalele surse internaționale care promovează egalitate de gen sunt:

- ❖ Conferința Mondială a Organizației Națiunilor Unite (ONU) privind Femeile de la Beijing, din 1995
- ❖ Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW)
- ❖ Acquis-ul comunitar privind egalitatea dintre femei și bărbați

Majoritatea statelor europene menționează în Constituție egalitatea de șanse. Din punctul de vedere al integrării conceptelor de egalitate în cadrul legislativ în învățământ, se disting trei modele legislative:

- ❖ Egalitate de șanse și egalitate de tratament cu caracter general
- ❖ Egalitate de tratament și egalitate de șanse în educație
- ❖ Egalitate de gen în educație.

În cadrul primului model, egalitatea de gen în educație se bazează pe dispozițiile generale anti-discriminare referitoare la egalitatea de tratament și egalitatea de șanse între bărbați și femei. Egalitatea de gen în acest caz nu face parte din reglementări sectoriale cum ar fi regulamente interne ale instituțiilor de învățământ. Legile specifice educației, nu menționează egalitatea de gen ca obiectiv.

În cadrul celui de al doilea model există o legislație specifică privind egalitatea de șanse și de tratament pentru fete/femei și băieți/bărbați la nivelul sectorului educațional. Legea educației conține de asemenea referințe specifice cu privire la obiectivele egalității de șanse și de tratament. Legea educației însă nu conține dispoziții specifice privind rolul educației în combaterea inegalităților existente în societate. Acest model se găsește și în România.

În cadrul acestor două modele responsabilitatea principală pentru dezvoltarea de politici care să promoveze egalitate de gen în educație revine autorităților centrale în domeniul egalității de gen/de șanse.

Cel de al treilea model reprezintă promovarea activă a egalității de gen în educație. Egalitatea de gen este încadrată în prevederile specifice privind antidiscriminarea ca unul dintre obiectivele sistemului de învățământ. În cazul acestui model, Ministerul Educației este principala autoritate care stabilește prioritățile politicilor egalității de gen în domeniul educației.

Se consideră că reglementările legislative pot avea atât un impact pozitiv cât și un impact negativ. „Ca impact pozitiv, reglementările legislative au potențialul de a genera politici care să contribuie la dezvoltarea egalității de gen în domeniul educațional. Referirile la egalitatea de gen pot semnala un angajament politic în timp ce absența sau non-specificitatea lor pot indica o lipsă de atenție acordată acestei probleme.” Ca impact negativ, legislația poate transforma conceptele privind egalitatea de gen și le poate face să fie chiar lipsite de sens, fapt care, la rândul său, împiedică acțiunea politică.¹²

Întrucât educația reprezintă un mijloc important de socializare pentru copii și tineri, **elaborarea unor politici care vizează obținerea egalității de gen este foarte importantă.**

ÎN SPANIA, SE AȘTEAPTĂ CA SISTEMUL DE ÎNVĂȚĂMÂNT SĂ CONTRIBUIE LA DEPĂȘIREA STEREOTIPURILOR LEGATE DE ROLURILE DE GEN ȘI SĂ ACȚIONEZE ASUPRA MODIFICĂRII COMPORTAMENTELOR ȘI ATITUDINILOR. PRINCIPALELE OBIECTIVE ALE LEGII EDUCAȚIEI ÎNCLUD PROMOVAREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE, A LIBERTĂȚILOR ȘI EGALITĂȚII EFECTIVE ÎNTRE BĂIEȚI/BĂRBAȚI ȘI FETE/FEMEI, RECUNOAȘTEREA DIVERSITĂȚII SEXUALE, PRECUM ȘI EVALUAREA CRITICĂ A INEGALITĂȚILOR PENTRU A FACE POSIBILĂ LUPTA CU ATITUDINILE SEXISTE.

¹² STRATIGAKI Maria, The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of „Reconciliation of Work and Family”, Social Politics: International Studies in Gender, State and Society, vol. 11, No 1, 2004

În foarte multe state există intenția de a implementa măsuri de sprijin la nivelul învățământului pentru consolidarea obiectivului legat de modificarea rolurilor tradiționale de gen și înlăturarea stereotipiilor. Aceste acțiuni au menirea de a sensibiliza educația cu privire la problematica de gen și revizuirea manualelor și a materialelor didactice pentru a ține seama de perspectiva de gen.

Alte obiective ale reglementărilor cu privire la egalitatea de gen în educație pot fi:

- ❖ Combaterea hărțuirii bazate pe gen în școli
- ❖ Creșterea gradului de reprezentare a femeilor în organismele de decizie din învățământ
- ❖ Abordarea profilelor performanțelor școlare obținute, în funcție de gen

Pentru ca la nivelul Uniunii Europene se promovează foarte mult conceptul de integrare a dimensiunii de gen în politicile publice, acest concept există aproape în toate țările europene. **Integrarea dimensiunii de gen este o modalitate de a asigura ca obiectivul egalității de gen este luat în considerare la elaborarea politicilor și în momentul implementării reglementărilor.** Strategia integrării dimensiunii de gen include reorganizarea, îmbunătățirea, dezvoltarea și evaluarea procesului decizional, pentru a se asigura includerea perspectivei egalității între femei și bărbați, în toate domeniile.

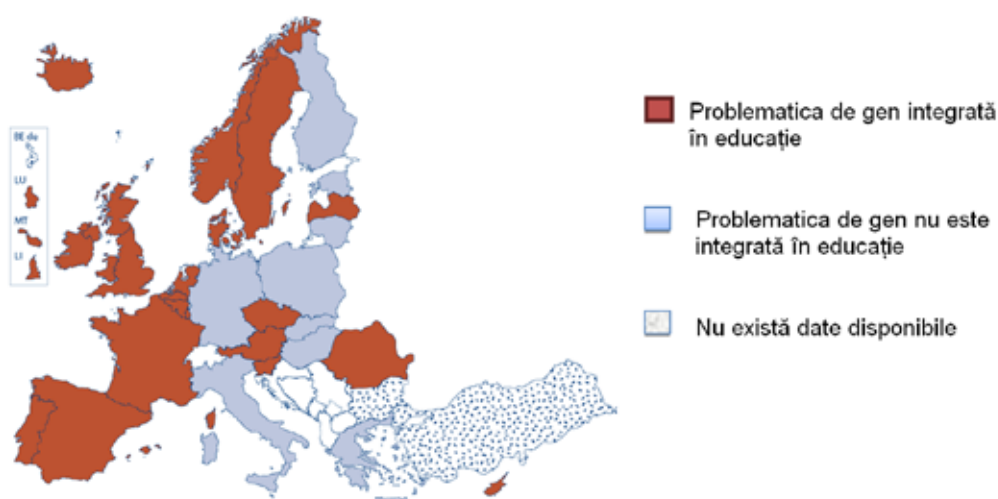

Figura: Integrarea problematicii de gen în educație în țările europene în 2008/2009¹³.

Sursa: Eurydice

13 Figura reprodusă din „Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură, 2010.

2.2 Promovarea egalității de gen în educația în spațiul românesc

Prima atestare documentară a învățământului separat pe sexe datează din secolul al XVI-lea, în Transilvania – o școală de fete întemeiată la Brașov de Iohannes Honterus. Primele reglementări ale învățământului, Regulamentele școlare din Țara Românească și Moldova propuneau înființarea de școli mixte, precum și de școli pentru fete și școli pentru băieți, atât în regim public cât și în regim privat.

Începând cu înființarea școlilor naționale, prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost dominată de eforturi pentru un **învățământ democratic și de stat, egal pentru tinerii de ambele sexe**. Structura și conținutul învățământului în școlile de fete și școlile de băieți cuprindeau o parte comună, dar și una diferențiată în funcție de sex. Astfel, pe lângă discipline comune ca limba maternă, aritmetica, istoria, geografia, în școlile de băieți se studia politica, tehnologia, matematica, iar în școlile de fete limbile străine, literatura, muzică, dans, pictură, economie casnică.¹⁴

Accesul egal la educație atât pentru fete cât și pentru băieți a constituit unul dintre obiectivele Revoluției de la 1848, guvernul revoluționar propunând ca „învățătura să înceapă egal și paralel pentru amândouă sexele”. Se susținea un învățământ primar mixt, obligatoriu pentru ambele sexe și în învățământ secundar separat pentru fete și pentru băieți.

Legea Instrucțiunii Publice din 1864 a instituit „egalitatea sexelor la învățătura”. Au urmat apoi mai multe legi care au păstrat obligativitatea învățământului primar precum și educația diferențiată pe sexe în învățământul secundar. În această perioadă a crescut numărul școlilor primare, ceea ce a determinat reducerea diferențelor dintre sexe cu privire la participarea în învățământul secundar. În același timp a crescut numărul fetelor în învățământul secundar, iar din 1895 fetele primesc dreptul de a studia în învățământul superior.

În organizarea sistemului actual de învățământ există principiul echității și al egalității de șanse. **Cadrul legal care reglementează educația în România se limitează însă doar la afirmarea accesului egal la educație, păstrând neutralitatea în acest sens**. Legea 202/2002 privind egalitatea de șanse între femei și bărbați cuprinde prevederi explicite cu privire la accesul la educație continuă, includerea aspectelor de gen în curriculum, și respectarea egalității de șanse în educație.

Proiectul de lege¹⁵ pentru modificarea și completarea Legii nr.202/2002 privind egalitatea de șanse și tratament între femei și bărbați, completează prevederile legale care obligă autoritățile în domeniul educației să promoveze egalitatea de șanse între femei și bărbați. Astfel, una dintre dispozițiile nou introduse este aceea conform căreia „Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului asigură, prin mijloace specifice, instruirea, pregătirea și informarea corespunzătoare a cadrelor didactice, la toate formele de învățământ, public și privat, pe tema egalității de șanse pentru femei și bărbați” (art. 16 alineatul 1). De asemenea, în baza modificărilor introduse prin proiectul de lege, același minister prin intermediul inspectoratelor școlare trebuie să includă în planurile de învățământ și în activitatea curentă a unităților de învățământ măsuri de respectare a principiului egalității de șanse și de tratament între femei și bărbați (art. 16 alineatul 3).

Principalul instrument din perspectiva politicilor de gen în educație în România îl constituie proiectul *Dimensiunea de gen în educație* realizat de către Institutul de Științe ale Educației, în cooperare cu UNICEF România. În cadrul acestui proiect s-au publicat, începând cu 2006, mai multe ghiduri și materiale de informare și popularizare. Acestea au fost utilizate în programul de formare a inspectorilor școlari care coordonează la nivel județean instruirea cadrelor didactice, în domeniul unor metode de predare atente la dimensiunea de gen. Alături de aceasta, cadrele didactice au la dispoziție un „*Compendiu pentru dimensiunea de gen în educație*”, care oferă un set de instrumente specifice de evaluare și auto-evaluare a instituțiilor educaționale, dintr-o perspectivă de gen, precum și un set de indicatori pentru evaluarea manualelor școlare dintr-o perspectivă de gen. Compendiul oferă, de asemenea, un glosar cu definiții pentru o serie de concepte de bază referitoare la educația de gen.¹⁶

¹⁴ BALICA Magdalena, FURTUȘNIC Ciprian, și alții, *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, Ed. MarLink 2004

¹⁵ Publicat pe pagina web a Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale pe data de 26 iunie 2012

¹⁶ Drd. CHIRA V. Lorena-Lavinia, *Lucrare de doctorat “Diferențe de gen în educație. Factori sociali, succes școlar și construcția genului în mediul școlar”*, Universitatea Babes – Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, 2012

3 Rolul familiei în promovarea egalității de gen

Într-o societate dominată de stereotipuri și prejudecăți de gen, copiii învață cu regularitate roluri de gen care nu sunt întotdeauna echitabile pentru ambele sexe. Pe măsură ce copiii înaintază în copilărie și adolescență, ei sunt expuși multor factori care le influențează comportamentul și atitudinile față de rolurile de gen. Aceste atitudini și comportamente sunt în general învățate mai întâi în sânul familiei, iar mai apoi sunt consolidate de colegii copiilor, experiența școlară, mass media, etc. Cu toate acestea, **cea mai puternică influență pentru dezvoltarea rolului de gen se pare că are loc în cadru familial, prin părinții care transmit copiilor lor, direct și indirect, propriile convingeri despre gen.** Această imagine de ansamblu a impactului pe care influența parentală îl are asupra dezvoltării rolului de gen a condus către opinia că, orientarea către un rol de gen androgin ar putea fi mai benefică copiilor decât respectarea strictă a rolurilor de gen tradiționale.

Copiii învață la o vârstă fragedă, ce înseamnă să fii băiat sau fată. Printr-o multitudine de activități oportunități, încurajări, descurajări, manifestări, sugestii, și diferite forme de îndrumare, copiii experimentează procesul socializării rolurilor de gen. Este aproape imposibil ca un copil să crească până la maturitate fără să experimenteze o formă de prejudecată sau stereotip de gen, fie că este vorba de așteptarea că băieții sunt mai buni la matematică decât fetele sau ideea că doar femeile pot îngriji copiii. **Pe măsură ce copiii cresc sau se dezvoltă, stereotipurile de gen la care sunt expuși acasă sunt întărite de către alte elemente ale mediului în care trăiesc și sunt astfel perpetuate pe parcursul copilăriei și apoi al adolescenței.**¹⁷

Diferențele mici dintre băieți și fete la naștere, îi face pe părinți să interacționeze în mod diferit cu ei, contribuind astfel la cultivarea diferențelor sociale și emoționale dintre băieți și fete. Reacțiile diferite nu sunt cauzate doar de diferențele existente la naștere între băieți și fete, ci și datorită prejudecăților noastre despre ce înseamnă să fii bărbat sau femeie. Multe studii de deghizare a adevăratului sex au demonstrat că oamenii judecă diferit copii pe baza sexului pe care cred că aceștia îl au, forțând deosebirile dintre copii. Astfel, în timp ce diferențele între băieți și fete în ceea ce privește sociabilitatea și exprimarea emoțională nu sunt evidente la naștere, ele cresc semnificativ în primii ani ai copilăriei.

Conștiința de sine plină de avânt a unui copil, sau noțiunea de sine, este rezultatul unei multitudini de idei, atitudini, comportamente, și credințe la care ea sau el este expus. Informațiile care înconjoară copilul, și pe care copilul le internalizează, îi parvin copilului prin intermediul în mediul familial, prin interacțiunile părinte-copil, modelare de rol, întărirea comportamentelor dorite, acordul sau dezaprobarea parentală.¹⁸ Pe măsură ce copiii trec în anturajul mai larg al prietenilor și al școlii multe dintre ideile și credințele lor sunt consolidate de către cei care îi înconjoară. O altă consolidare a comportamentului adecvat și acceptat vine prin intermediul mass-media, îndeosebi prin intermediul televiziunii. Prin toți acești agenți de socializare, copiii învață comportamente stereotipe de gen. Pe măsură ce copiii se dezvoltă, aceste stereotipuri de gen devin convingeri ferm înrădăcinate și prin urmare o parte din noțiunea de sine a copilului.

Cea mai timpurie expunere la ceea ce înseamnă să fii bărbat sau femeie vine de la părinți.¹⁹ Încă de la naștere părinții tratează fetele și băieții în mod diferit, îmbrăcând copiii în culori specifice genului, oferindu-le jucării diferite în funcție de sex, așteptând un comportament diferit de la băieți sau fete. **Cercetările arată că părinții au așteptări diferite de la fete și băieți chiar la 24 de ore de la naștere.**²⁰

Studiile arată o mare lipsă de reacție a părinților la exprimarea durerii de către băieți, în scopul de a-i "căli". Ignorând reacțiile la durere sau stările de nervozitate poate rezulta în transmiterea unui mesaj negativ băieților în ceea ce privește expresivitatea lor, împiedicând alte interacțiuni sociale și contribuind la reprimarea ulterioară a emoțiilor, ceea ce este caracteristic dezvoltării băieților.

17 MARTIN Carol Lynn, WOOD Carolyn, LITTLE Jane K., The Development of Gender Stereotypes Components, în Child Development, vol. 61, No 6 (Dec 1990), Blackwell Publishing

18 SANTROCK John W., Child Development, Brown and Benchmark Publishers, 1994

19 LAUER Robert H., LAUER Jeannete C., Marriage and Family: The quest for intimacy, Brown and Benchmark Publishing, 1994

20 RUBIN Jeffrey Z., PROVENZANO Frank J., LURIA Zella, The Eye of the Beholder: Parents Views on Sex of Newborns, în American Journal of Orthopsychiatry, Vol. 44, July 1974

Copii internalizează mesajele părinților cu privire la gen de la o vârstă fragedă, gradul de conștientizare a diferențelor de gen specific adulților fiind întâlnit la copii de doar 2 ani. Un studiu a demonstrat utilizarea stereotipurilor de gen la copii de doar doi ani și jumătate, aceștia fiind capabili să generalizeze stereotipurile de gen la o varietate de activități, obiecte și ocupații.²¹ Copiii pot chiar nega realitatea pe care o văd, dacă nu este conformă cu așteptările lor de gen (ex. Un copil a cărui mamă este medic declară că doar bărbații sunt medici).

Băieții au un avantaj clar în ceea ce privește preferința părinților pentru copii. În întreaga lume, majoritatea părinților preferă copiii de sex masculin copiilor de sex feminin. Această preferință pentru băieți este evidențiată de constatarea că este mult mai probabil ca părinții să continue să aibă copii, dacă au doar fete, decât dacă au doar băieți.

Părinții sunt de asemenea primii care încurajează fetele și băieții să participe la activități în funcție de sex, incluzând aici jocul cu păpușile și activitățile de menaj pentru fete, camioane și activități sportive pentru băieți. S-a constatat de asemenea că preferințele copiilor în materie de jucării sunt în mod semnificativ determinate de influența părinților care oferă jucării în funcție de gen și recompensează comportamentul stereotip în timpul jocului.²² Dacă atât mamele cât și tații contribuie la formarea stereotipurilor de gen la copii, s-a constatat că tații consolidează stereotipurile de gen mai frecvent decât mamele.

Există factori innăscuți care îi determină pe băieți și pe fete să aleagă anumite jucării, factori care țin de diferențele biologice între cele două sexe. (nivelul mai crescut de activitate îi poate determina pe băieți să prefere obiectele aflate în mișcare, iar păpușile să le pară fetelor mai interesante datorită orientării lor mai puternice către activitatea socială sau poate datorită instinctului matern).²³ Există însă și factori sociali care le modelează preferințele, iar părinții au un rol direct în consolidarea diferitelor preferințe ale băieților și ale fetelor pentru jucării. Numeroase studii au arătat că reacțiile părinților sunt pozitive atunci când copiii aleg o jucărie adecvată sexului lor, și sunt negative atunci când copiii aleg o jucărie "în mod greșit". (spre exemplu băiatul leagă o păpușă). Tații sunt cu precădere cei care reacționează dezaprobator atunci când băieții lor se implică în activități tradiționale feminine.

Dacă fetele au o flexibilitate decât băieții în alegerea jucăriilor, jucăriile pentru băieți fiind atrăgătoare pentru fete în deosebi când ele sunt învățate că pot face oric din ceea ce fac băieții, nu aceeași este situația în cazul băieților. Mesajele care le sunt transmise încă de la o vârstă fragedă sunt că nu pot face orice fac și fetele. Bărbații care aleg o ocupație tradițional feminină, alegând să fie infirmier sau educator, sunt stigmatizați. Această diferență de statut este interiorizată de copii, ceea ce explică de ce băieții evită jucăriile pentru fete.

Un studiu realizat pe camerele copiilor a arătat că în camerele fetelor predomină rozul, păpușile și jucăriile care necesită o formă de manipulare, în timp ce camerele băieților au mai mult albastru, echipamente sportive unelte și vehicule. Băieții sunt mai predispuși decât fetele să aibă îndeletniciri de întreținere precum văruitul sau cositul gazonului, în timp ce fetele sunt susceptibile de a face treburi domestice în interiorul casei, precum gătitul sau spălatul rufelor. Această **atribuire a sarcinilor în funcție de sex determină copiii să facă o legătură între anumite tipuri de activități și gen**.²⁴

Chiar dacă unii autori sugerează că modelarea parentală are un impact redus asupra dezvoltării rolului de gen al copilului, majoritatea cercetărilor arată că părinții reprezintă principala influență asupra dezvoltării rolului de gen în primii ani de viață²⁵. Și pentru că socializarea este o interacțiune în ambele sensuri, fiecare persoană o influențează pe cealaltă, astfel încât părinții și copiii sunt ambii angajați în această interacțiune, copiii răspunzând și în același timp dând naștere la comportamente.

21 FAGOT Beverly, LEINBACH Mary, O'BOYLE Cherie, Gender Labelling, Gender Stereotyping, and Parenting Behaviours, în Developmental Psychology, vol. 28(2), mar 1992

22 ETAUGH Claire, LISS Marsh B., Home, School and Playroom: Training Grounds for Adult Gender Roles, în Sex Roles: A Journal of Research, Vol. 26, no 3-4, feb 1992

23 ELIOT Lise, op. cit., p.175

24 BASOW Susan A., Gender: Stereotypes and Roles, Brooks/Cole Pub. Co., 1992

25 SANTROCK John W, op. cit.

Există diferențe minore între aptitudinile motorii ale fetelor și băieților, și dezvoltarea motorie în copilărie nu diferă mult de la băieți la fete. Părinții însă sunt un factor important în dezvoltarea motorie a fetelor și băieților. Este cunoscut faptul că părinții acordă mai multă atenție dezvoltării fizice a fiilor lor față de cea a fiicelor. Într-un studiu care a urmărit să dezvolte o aptitudine motorie nouă la bebeluși, cum să se târască în jos pe o pantă pe care era întinsă o mochetă, nu s-a observat nici o diferență între băieți și fete în ceea ce privește panta pe care au reușit să o coboare de-a bușilea. Mamele însă au presupus contrariul. Mamele de băieți nu au avut erori în prezicerea capacității fiilor lor de a coborî panta, însă mamele fetelor au subestimat capacitatea acestora. Acest studiu arată că părinții, conștienți de diferențele fizice dintre băieți și fete, au așteptări motorii diferite de la aceștia încă din copilărie. Așadar acesta este un domeniu în care părinții pot interveni, provocând fetele spre performanțe fizice, în loc să le țină în loc.

Există numeroase studii care au arătat că părinții tratează fiii și fiicele în mod diferit. Relația părinte-copil are asupra dezvoltării acestuia din urmă efecte ce se întind până la vârsta adultă. Datorită acestor efecte de lungă durată, relația părinte-copil reprezintă unul dintre cei mai importanți factori de dezvoltare pentru copii.²⁶

Atitudinea părinților față de copii are un impact puternic asupra conștiinței de sine și a stimei de sine, căldura și sprijinul părintesc fiind factori cheie pentru copil, indiferent de sexul acestuia. Adesea, părinții transmit mesaje subtile care privesc genul și ceea ce este acceptabil pentru fiecare gen, mesaje care sunt internalizate de copilul aflat în dezvoltare. Stereotipurile de gen se formează în copilăria timpurie. Mesajele despre ceea ce este adecvat unui gen sau altuia, sunt atât de puternice încât chiar și atunci când copiii sunt expuși altor atitudini și experiențe, ei se vor întoarce la alegeri stereotipe.²⁷

Care ar trebui să fie atitudinea părinților?

Deși unii susțin că aderarea la roluri de gen stereotipe poate aduce și beneficii (ca de exemplu asigurarea unui sentiment de securitate, facilitarea luării unor decizii), menținerea stereotipurilor de gen implică multe costuri. Aceste costuri includ limitarea oportunităților atât pentru băieți cât și pentru fete, ignorându-se talentul și perpetuându-se o stare de nedreptate în societatea în care trăim. Este mult mai probabil ca părinții care îmbrățișează o atitudine egalitară privind rolurile de gen să promoveze această atitudine și către copiii lor. S-a constatat că persoanele care au o personalitate androgenă indiferent de sex, au și o stimă de sine mai mare, niveluri mai ridicate de consolidare a identității, și mai multă flexibilitate în realțiile de dragoste.

Pentru a combate stereotipia legată de jucării, părinții ar trebui să încurajeze fetele să se joace cu mingea sau să construiască cu ajutorul pieselor de construit (lego) și să îndemne băieții să alinte o jucărie de pluș sau o păpușă, care le-ar consolida abilitățile social-afective.

De asemenea, este benefic pentru dezvoltarea echilibrată a copiilor să se ofere acestora jucării neutre ca gen, precum jocurile de puzzle, cuburi, seturi de desenat sau de pictură.

În nici un caz, părinții nu ar trebuie să folosească sintagme ca `jucării pentru fete` sau `jucării pentru băieți`, care nu fac altceva decât să îi demotiveze pe copii să se joace cu un obiect care poartă o etichetă greșită.

Copiii ai căror părinți au valori egalitare solide, tind să fie mai informați decât ceilalți copii despre obiectele și ocupațiile care nu sunt legate de un anumit sex. S-a constatat că familiile cu unul sau ambii părinți având personalitate androgenă, (mama care repară mașina, sau tatăl care gătește) înregistrează scorurile cele mai mari la capitolul căldură și sprijin părintesc.

26 BERRYMAN FINK Cynthia, BALLARD-REISCH Deborah, NEWMAN Lisa H., Communication and Sex Role Socialization, Garland Publishing New York, 1993

27 HASLETT Beth J., GEISS Florence L., CARTER Mae R., The Organizational Woman: Power and Paradox, Greenwood Publishing Group, 1996 (Third Printing)

Acest tip de părinți se dovedesc a fi extrem de încurajatori în ceea ce privește dezvoltarea unui sentiment de valoare de sine atât la băieți cât și la fete. Datorită influenței puternice a părinților asupra învățării rolurilor de gen, acei părinți care își doresc să fie echitabili cu privire la gen și să încurajeze ceea ce este mai bun atât la fete cât și la băieți sunt îndrumați să adopte o atitudine egalitară față de rolurile de gen pe care să o încurajeze la copiii lor.

Pentru a nu fi privați de avantajele educației, în stilul de învățare al copiilor, atât al fetelor cât și al băieților, trebuie inclusă dimensiunea de gen. Mediul fizic poate stimula sau dimpotriva poate fi nestimulativ pentru dezvoltarea abilităților fetelor sau băieților.

Atitudinea părinților reprezintă o cauză importantă a diferențelor emoționale de gen. De exemplu, părinții vorbesc mai mult despre emoții cu fetele lor de vârstă preșcolară.²⁸ În plus, discută mai elaborat și mai frecvent despre tristețe cu fetele și despre furie cu băieții (nu există diferențe în discuțiile despre bucurie). Acest lucru corespunde cu credințele generale (stereotipurile) conform cărora emoții individuale (supărare, frică etc.) sunt specifice genului: bucuria, tristețea și frica sunt văzute ca fiind caracteristice femeilor, iar furia ca fiind caracteristică bărbaților.

Reacția adulților la performanțele fetelor și ale băieților diferă de asemenea în funcție de sex. Studiile²⁹ arată că băieții sunt criticați mai puțin de către adulți, și în general greșelile lor sunt atribuite unor factori specifici, contextuali; în schimb fetele sunt criticate mai mult decât băieții, eșcurile fiindu-le atribuite mai mult lipsei de competențe sau/și lipsei de înțelegere a sarcinilor. Aceste atitudini afectează într-o mare măsură dezvoltarea ulterioară a copiilor, favorizând apariția la fete a atribuirilor de genul „Eu sunt de vină” sau „Niciodată nu pot face ceva bine”, și determinând un stil dăunător pentru imaginea și stima de sine a copilului, cum ar fi rușinea, vinovăția și tristețea.

Feedback-ul pe care îl primesc copiii ca urmare a diferitelor activități pe care le întreprind diferă și el în funcție de sex. Astfel, băieții primesc de regulă un feedback specific (compunerea este încheată însă îi lipsesc situații exemplificative) pe când fetele primesc un feedback general, nespecific (exercițiul este greșit).

PĂRINȚII ȘI CADRELE DIDACTICE TREBUIE SĂ FIE ATENȚI LA MODUL ÎN CARE ACORDĂ FEEDBACK FETELOR ȘI BĂIEȚILOR

ȘI „SĂ-ȘI ADAPTEZE COMUNICAREA ÎN AȘA FEL ÎNCÂT SĂ-L AJUTE PE COPIL SĂ-ȘI DEZVOLTE PERFORMANȚELE ȘI ABILITĂȚILE”.

ACEST LUCRU POATE FI REALIZAT PRIN OFERIREA UNUI FEEDBACK SPECIFIC, ADECVAT SARCINII CU SPECIFICAREA CLARĂ

A CEEA CE ARE COPILUL DE MODIFI CAT SAU DE ÎMBUNĂȚĂȚIT.

Modul în care părinții își cresc copiii are o mare influență asupra viitorului lor. Este cert că ei cunosc de la o vârstă fragedă stereotipurile de gen și că exemplul părinților este o sursă esențială pentru învățarea lor.

28 Adams, Kuebly, Boyle & Fivush, 1995; Dunn et al., 1987; Kuebli et al., 1995, apud Peterson, 2001 citati in PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, și alții

29 ALESSANDRI Steven M., LEWIS Michael, Differences in Pride and Shame in Maltreated and Nonmaltreated Preschoolers, Child Development, vol. 67, 1996

4 Prevenirea stereotipurilor de gen în sistemele educaționale

Genul a devenit o categorie de analiză în cercetările efectuate asupra educației. Perspectiva feministă a avut un rol decisiv în cercetarea și teorizarea genului în educație. Diversele cercetări asupra educației care au avut în vedere genul s-au oprit asupra unor teme majore precum: performanța școlară în funcție de gen, participarea și succesul școlar în funcție de gen, strategiile și politicile școlare în funcție de gen, segregarea școlară și orientarea școlară în funcție de gen, stereotipiile de gen în educație, etc.³⁰

Diferența între rezultatele școlare ale fetelor și băieților a constituit una dintre principalele teme de cercetare, inițial concluziile formulate fiind în favoarea băieților la discipline precum matematica sau alte științe exacte. Cercetările însă au arătat că acest avantaj relativ al băieților nu pornește de la diferențe reale între capacitățile sau aptitudinile școlare ale elevilor aparținând celor două genuri, ci reproduce **diferențe de gen construite social**. Cercetările din ultimii ani au subliniat discrepanțele între rezultatele școlare în sensul rezultatelor mai bune pe care le obțin fetele în mod constant. Acestea sunt explicate din nou ca fiind rezultatul unor **construcții sociale care nu țin de capacitățile reale ale celor două genuri**, ci de factori exteriori, precum așteptările diferite pe care profesorii le au de la fete, respectiv de la băieți³¹.

Fie că sunt în favoarea fetelor sau a băieților, diferențele de gen sunt asociate și cu alți factori sociali (etnia, rasa, clasa, vârsta, etc.). Caracterul relațional are un rol important în construcția identității de gen: genul se construiește împreună cu alți factori sau constituenți sociali.

4.1 Politicile educaționale din perspectiva genului

Egalitatea, ca obiectiv educațional este un fenomen care din punct de vedere istoric s-a dezvoltat pe scară largă în secolul al XX-lea³².

Cea mai recentă perspectivă asupra egalității de gen în educație subliniază trei piloni importanți:

- ❖ Tratatul egal – practici nediscriminatorii
- ❖ Discriminarea pozitivă – acțiuni menite să remedieze situațiile dezavantajoase pentru femei
- ❖ Integrarea dimensiunii de gen

Acest din urmă aspect este promovat pe scara largă la nivelul UE și presupune luarea în calcul, încă din stadiul de planificare, efectele posibile pe care reglementările cu caracter general și măsurile specifice le pot avea asupra bărbaților și a femeilor. Aceasta echivalează cu existența unor măsuri și politici prin care să se examineze sistematic și care să aibă în vedere astfel de efecte posibile, la definirea și implementarea lor.

De aceea, obiectivele care trebuie atinse prin integrarea problematicii de gen în educație includ și egalitatea de șanse între băieți și fete la înscriere și ratele de finalizare, egalitatea structurală pentru profesia de cadru didactic, și abordarea stereotipurilor de gen în programele școlare și în programele de formare a cadrelor didactice.

30 DELAMONT Sara, MARSHALL Catherine, *Gender and Education: An Encyclopedia*, Greenwood Publishing Group, 2007

31 SKELTON Christine, FRANCIS Becky, *Feminism And 'The Schooling Scandal'*, Routledge, 2009

32 Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice), 2010

Chiar dacă cercetările efectuate au arătat că există diferențe de gen în cadrul rezultatelor școlare, atât la nivel național cât și internațional, aceasta nu a determinat factorii de decizie politică să includă în strategiile educaționale problemele de gen și influența lor asupra reușitei școlare.

În ultimii ani a fost introdus conceptul de **decalaj de gen** care indică diferența dintre numărul elevilor, fete și băieți care studiază și obțin rezultate bune la anumite materii. Amploarea și natura decalajului de gen diferă în funcție de materie. Anumite materii de studiu prezintă un **decalaj în favoarea băieților** (matematica), iar altele prezintă un **decalaj în favoarea fetelor** (științele umaniste). **Egalitatea de gen vizează reducerea globală decalajelor existente între băieți și fete.**

Atunci când se analizează dimensiunea de gen în educație, subiectele abordate sunt legate în principal de practica educațională : programa școlară, materialele de lectură din școală, preferința pentru anumite materii, atitudinea cadrelor didactice, managementul școlilor, profesia de cadru didactic.

Programa școlară

Când se vorbește de programa școlară, se au în vedere două dimensiuni:

Programa școlară oficială – care include materiile care se studiază precum și conținutul lor. Această programă diferă de la o țară la alta, însă în cele mai multe cazuri este elaborată la nivel național. Studiile³³ arată că, în general, acest tip de programă nu se adresează problematicii de gen, însă implică anumite aspecte de gen. Prin conținutul lor, anumite materii au tendința de a atrage fetele sau băieții, conform așteptărilor care se răsfrâng asupra lor.

Programa școlară neoficială – se referă la toate aspectele și activitățile care au loc în școală, dar care nu au caracter oficial; este vorba de relațiile sociale care se stabilesc în pauzele dintre ore sau pe terenul de joc, relațiile care se stabilesc între elevi și cadrele didactice, etc. Acest tip de programă transmite elevilor o serie întreagă de mesaje, care de multe ori consolidează stereotipurile de gen, susținând „o diviziune a muncii, bazată pe diferența dintre sexe, în procesul social de școlarizare”³⁴. Studiile asupra acestui tip de relații informale confirmă **poziția dominantă a băieților** în ceea ce privește spațiul pe care îl ocupă în școală, timpul pe care îl ocupă cadrelor didactice și influența pe care o exercită asupra celorlalți colegi.

Materialele de lectură

Textele din manualele școlare și celelalte materiale de lectură, oferă indicatori importanți ai prezenței stereotipurilor de gen în sistemul educațional privit în ansamblul său. Studiile arată că limbajul folosit are o influență deosebită asupra copiilor, la fel cum o au și frecvența sau maniera în care sunt portretizate cele două sexe.³⁵

Un studiu efectuat în Spania și care se adresa identificării stereotipurilor de gen în imaginile prezente în manualele de studiu al limbii și literaturii a relevat prejudecăți similare de gen, atât de ordin cantitativ cât și calitativ. În ceea ce privește prejudecățile de ordin cantitativ, reprezentarea în imagini a femeilor în aceste materiale nu se ridică nici la jumătate din numărul de reprezentări ale bărbaților (32,95% din totalul ilustrațiilor). Diferențele calitative s-au semnalat în reprezentarea ambelor sexe, în ceea ce privește paleta de culori utilizată – s-a semnalat tendința de a folosi culori pastelate și multe nuanțe de roz pentru femei, caracterizarea și comportamentul – care se bazează pe stereotipuri de gen și reprezentarea spațială – care poziționează bărbații cu preponderență în spații publice, prin comparație cu femeile care erau reprezentate mai degrabă în spații private .

³³ Ibidem

³⁴ HUMM Maggie, The Dictionary of Feminist Theory, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1989

³⁵ LUENGO M. R., BLAZQUEZ F., Genero y textos. Un estudio de estereotipos en las imágenes, Ed. Instituto de la Mujer, Consejería de Cultura, Junta de Extremadura, 2004

În România, puținele studii care au cercetat aspecte legate de egalitatea de gen în manualele școlare, au concluzionat că acestea conțin stereotipuri ce privesc rolurile pe care le au în familie și profesiile în care sunt reprezentate femeile și bărbații. Femeile apar în ipostaze ce țin de spațiul privat pe când bărbații sunt mai mult asociați cu spațiul public³⁶. De asemenea, sexul masculin este cel care domină conținutul și imaginile manualelor școlare din ciclul primar prin pozițiile pe care le ocupă, poziții de decizie, creative. Femeile, sunt înfățișate deosebi pe poziții care nu necesite un grad înalt de instruire și care sunt mai prost clasate în ierarhia profesiilor - învățătoare sau profesoare, bibliotecare, croitorese, etc.

Datorită importanței acestor aspecte, am dedicat o secțiune specială în cadrul ghidului manualelor școlare.

Mediul școlar

Mediul școlar și procedurile organizaționale din școală pot exercita o mare influență asupra comportamentului fetelor și băieților. Separarea fetelor și băieților pe grupe pentru diferite activități la clasă, sau pe echipe pentru activitățile sportive, sau vestimentația diferită (pantaloni pentru băieți, fuste pentru fete) sunt practici care marchează explicit diferențe de gen și care nu aduc beneficii copiilor.

Atitudinea cadrelor didactice

Mai multe studii efectuate în diferite țări din Europa au demonstrat ca **există diferențe între modurile în care cadrele didactice interacționează cu fetele și băieții**. Ambele categorii de cadre didactice (atât femeile cât și bărbații) au tendința de a încuraja pasivitatea și conformitatea în rândurile elevelor, în timp ce la elevi apreciază caracterul independent și individualist³⁷. Profesorii se așteaptă astfel ca fetele să fie mai ascultătoare, trecând cu vederea cu mai multă ușurință comportamentele mai rebele. Fetele sunt percepute ca fiind mai cooperante pe când băieții sunt percepuți ca fiind mai competitivi.

Un studiu realizat în Malta a relevat că deși profesorii consideră fetele mai bune, această calitate le este atribuită pe motive de ordin comportamental și mai puțin cognitiv sau intelectual. Se spune că fetele sunt mai meticuloase în munca pe care o fac și că „studiază mai mult și mai serios” decât băieții.

AFIRMAȚIILE CADRELOR DIDACTICE POT AVEA UN ROL DECISIV ASUPRA ELEVILOR SAU ELEVELOR, DE ACEEA ELE TREBUIE SĂ FIE PE DEPLIN CONȘTIENTE DE MODUL ÎN CARE AR PUTEA FOLOSI DIMENSIUNEA DE GEN.

O soluție sugerată de cadrele didactice din Scoția este de a utiliza metode de învățământ sensibile la problematica egalității de gen, care acoperă stiluri diferite de învățare și preferințe ale elevilor și care au ca scop evitarea impunerii unor stereotipuri.

Structuri educaționale mixte și non-mixte

Conceptul de **educație non-mixtă** a fost o lungă perioadă de timp specific școlilor confesionale și private. În ultimii ani însă, școlile cu clase non-mixte au reintrat în discuție prezentând un interes deosebit în mass media din toate statele europene sau din Statele Unite.

³⁶ Studiul „Aspectele de gen și valorile promovate de manualele din ciclul primar”, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, 2011

³⁷ GOLOMBOK Susan, FIVUSH Robyn, Gender Development, Cambridge University Press, 1994

Educația mixtă a pornit tocmai de la ideea de a oferi acces egal la educație copiilor de ambele sexe, și în acest fel de a susține și promova egalitate între băieți și fete. Acest tip de educație a fost introdus în Europa după cel de al Doilea Război Mondial, iar în unele state (Grecia, Spania) abia la începutul anilor 1970³⁸.

Deși este forma cel mai larg răspândită la ora actuală, învățământul mixt fiind considerat un principiu educațional în marea majoritate a statelor, studiile efectuate asupra structurilor educaționale mixte au demonstrat că băieții primesc o atenție mai mare din partea profesorilor care sunt mai atenți la modul în care băieții învață sau se prezintă la ore.

Pe de altă parte, susținătorii structurilor non-mixte afirmă că acest tip de instituții le-ar permite băieților și fetelor o mai mare libertate în alegerea disciplinelor de studiu, care să nu fie asociate cu genul, și care să le permită accesul la o gamă mai largă de tematici. Printre argumentele care se aduc în favoarea acestor structuri, se numără acelea că pot crește nivelul motivației, pot îmbunătăți comportamentul și pot asigura obținerea unor rezultate școlare mai bune.

*În mod evident, educația nu poate fi privită în rolul principalului instrument capabil să producă egalitatea de șanse, deoarece societatea în ansamblul său nu oferă oricum o egalitate de șanse în privința mai multor elemente cum ar fi, de exemplu, diferențierea veniturilor în funcție de gen și proliferarea stereotipurilor. Cu toate acestea, prin educație sunt oferite importante contexte de socializare deoarece interacțiunile informale ale elevilor și studenților în școală și universitate constituie un aspect de socializare deloc de neglijat (deși nu este întotdeauna recunoscut în egală măsură) care influențează foarte mult integrarea, inclusiv în roluri de gen mai restrânse.*³⁹

4.2 Rolul cadrelor didactice în promovarea egalității de gen

Identitatea de gen a copiilor se construiește prin relațiile în care sunt implicați. În spațiul școlar, copiii interacționează cu colegii lor pe de o parte, și cu cadrele didactice, pe de altă parte, **identitatea lor de gen construindu-se prin expunerea la stereotipurile de gen venite din partea colegilor și ale profesorilor.**

Se vorbește în acest sens de conceptul de **socializare de gen**. Aceasta este definită ca „un proces prin care se încurajează sau se descurajează anumite comportamente și atitudini ale unui anumit gen, prin care se comunică ceea ce este potrivit pentru normele de gen ale momentului, prin care se învață limbajul culturii respective, se comunică și se transmite permanent”⁴⁰.

Cadrele didactice joacă un rol deosebit de important în dezvoltarea capacității de înțelegere a rolurilor de gen la vârsta copilăriei. Însă, cadrele didactice obișnuiesc să atribuie trăsături elevilor și elevelor în timpul orelor sau în cadru activităților extra-școlare, promovând astfel diverse modele de gen.

Profesorii nu ar trebui să obișnuiască să formuleze recomandări în funcție de sexul elevilor, întrucât orice diferențiere pune sub semnul întrebării tratamentul egal al elevilor și crează discriminare. Cu toate acestea, mulți dintre profesori obișnuiesc să formuleze recomandări diferite în funcție de sex. Studiile arată că, în cazul fetelor, majoritatea recomandărilor țin de aspectul exterior sau anumite roluri de gen, tradițional feminine, iar în cazul băieților recomandările se referă îndeosebi la disciplină.⁴¹

Ne sunt familiare recomandările adresate băieților de a fi politicoși, cuminți sau harnici cum sunt fetele, să fie atenți, și sa nu plângă pentru ca sunt băieți. În schimb fetele primesc sfaturi precum să aibă o ținută decentă, să fie ordonate, răbdătoare, să nu se lase intimidare de băieți.

Puține sunt cazurile în care recomandările se referă la **relații de gen**, sau la anumite **modele de interacțiune**. Dacă băieții sunt îndemnați de cadrele didactice să nu fie agresivi cu fetele, să le protejeze și să le respecte, fetelor li se recomandă să fie

38 Encyclopedia Britannica online, 2009

39 Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice), 2010

40 GRUNBERG Laura, (R)Evoluții în sociologia feminină. Repere teoretice, contexte românești, Ed. Polirom, 2002

41 BALICA Magdalena, FURTUȘNIC Ciprian, și alții, Perspective asupra dimensiunii de gen în educație, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, Ed. MarLink 2004

îngăduitoare și răbdătoare cu băieții. Rezultatele cercetărilor arată că profesorii recomandă unui gen trăsături caracteristice celuilalt gen. În multe cazuri, profesorii „formulează recomandări pornind de la principiul competiției între elevii de sexe diferite, afectând negativ procesele de interiorizare de gen”⁴².

Formulele de tipul „dacă ele pot, voi de ce nu vă străduiți?” nu stimulează elevii în comparație cu celălalt gen, ci crează un complex de inferioritate, elevii ajungând să considere aceste diferențe ca fiind caracteristice propriului gen. Este motivul pentru care mai târziu vor considera că anumite activități nu li se potrivesc, „nu sunt conforme cu înzestrarea specifică genului”.

Studiile efectuate asupra opiniilor elevilor cu privire la mesajele de gen transmise de profesori arată că trăsăturile de gen promovate în spațiul școlar de cadrele didactice sunt perechi antitetice: asociate unuia dintre genuri: „fetelor le sunt asociate atribute precum *cumințenia, conștiinciozitatea, slăbiciunea și timiditatea*, în vreme ce băieților le sunt asociate atribute opuse: *obraznicia, delăsarea, puterea și agresivitatea*.”⁴³

Concluzia ar fi că, în general, **cadrele didactice nu sunt conștiente de importanța analizei critice a propriilor stereotipii de gen**. Pentru multe dintre ele, noțiuni ca sex/gen, înnașcut/dobândit, diferențiere/discriminare nu sunt suficient de clare, motiv pentru care sunt puțin conștiente de procesul de formare a elevilor/elevelor ca bărbați/femei și de consecințele pe care propriile modele de gen le pot avea asupra lor. Studiile evidențiază de asemenea că **recomandările cadrelor didactice sunt de asemenea cu preponderență de tip tradițional**. Fetele trebuie să fie conștiincioase, cumini, încrezătoare în forțele proprii, îngrijite; băieții trebuie să fie cumini, conștiincioși, încrezători în forțele proprii și perseverenți), recomandări care caracterizează un elev model, în opinia profesorilor.

Pentru a depăși o astfel de abordare a educației, profesorii trebuie să înțeleagă și să chestioneze critic stereotipurile de gen, ceea ce îi va împiedica să acționeze bazându-se pe idei preconcepute sau stereotipuri. Ei nu trebuie să asocieze fetelor sau băieților atribute de gen, deoarece ele pot deveni etichetări cu consecințe negative asupra dezvoltării identității de gen, și a imaginii de sine în general. Cadrele didactice trebuie să se distanțeze și să se raporteze critic la propriile stereotipuri de gen, depășind astfel modul superficial în care pot fi adresate recomandări.

Unul din rolurile primordiale ale cadrelor didactice este de a dezvolta gândirea critică și capacitatea de a pune întrebări. De aceea este foarte important ca generațiile viitoare de cadre didactice, precum și cele care profesază în prezent, să primească o **educație și o formare continuă adecvată privind problematica de gen**. Înțelegerea propriului rol de gen de către profesori are de asemenea o influență foarte mare, care poate contribui fie la menținerea, fie la înlăturarea stereotipurilor de gen din cadrul instituțiilor de învățământ⁴⁴.

⁴² Idem

⁴³ Idem

⁴⁴ Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice), 2010

4.3 Feminizarea profesiei de cadru didactic

Un aspect care merită atenție este fenomenul contrastant în care majoritatea cadrelor didactice care predau la clasă sunt femei, însă ele lipsesc de regulă de la conducerea instituțiilor de învățământ. În majoritatea statelor europene, **cu cât elevii sunt mai mici cu atât numărul cadrelor didactice de sex feminin care se ocupă de ei este mai mare**. Gradul de reprezentativitate a femeilor însă se reduce drastic pe măsură ce crește nivelul educațional, lucru verificat în toate statele europene. Chiar și în state precum Suedia, Finlanda, Norvegia, Germania sau Austria, numărul cadrelor didactice de sex feminin înregistrează o reducere spectaculoasă între nivelurile ISCED 2 (secundar inferior) și ISCED 3 (secundar superior).

În ceea ce privește conducerea instituțiilor de învățământ, ocuparea de către femei a unor astfel de poziții este de asemenea influențată de nivelul educațional. Astfel, dacă majoritatea directorilor de școli sunt femei la nivelul învățământului primar, acest procentaj scade brusc la nivelul învățământului secundar.

În ciuda înregistrării unor astfel de situații, un număr foarte mic de țări sunt preocupate de aceste aspecte la nivel politic. Preocupările se referă la **lipsa unor modele masculine pentru copii**, ca și la riscul potențial al penuriei de cadre didactice.

Motivele care privesc problema salariilor mici și lipsa de dezvoltare profesională sunt contrazise de state unde, deși cadrele didactice au o poziție privilegiată, sau sunt bine plătite, majoritatea profesorilor din învățământul obligatoriu este formată tot din femei (Finlanda, Luxemburg). Aceasta se datorează și faptului că profesia de cadru didactic este de multe ori asociată cu noțiunea de „grijă/îngrijire”, îndeosebi la nivelurile inferioare de învățământ, care tradițional se adresează femeilor.

Strategiile educaționale ar trebui să lanseze campanii specifice menite să îi atragă pe bărbați către profesia de cadru didactic în învățământul primar și să prevină abandonul acestei profesii de către bărbați. Acțiunile întreprinse în cadrul unor programe de educație a cadrelor didactice cu scopul de a susține persoanele de sex masculin pot include proiecte de mentorat, rețele și consiliere pentru studenții de sex masculin pe parcursul perioadei de practică didactică, cu scopul de a îndepărta cauzele abandonului profesiei de cadru didactic de către bărbați. Cele trei cauze principale sunt:

- ❖ încrederea mai mică privind opțiunile profesionale pe care le au, meseria pe care și-au ales-o nefiind tipic masculină,
- ❖ cultura preponderent feminină căreia trebuie să îi facă față,
- ❖ lipsa unor modele masculine de urmat.

Preocupările și strategiile statelor ar trebui de asemenea să se îndrepte către **creșterea participării și a numărului de femei care ocupă poziții de conducere în școli**.

Obiective care vizează creșterea gradului de reprezentativitate a femeilor în cadrul organismelor decizionale sau atingerea unui echilibru de gen în managementul educațional fac parte din strategiile naționale ale **României**, care nu au fost încă implementate.

În ceea ce privește **formarea inițială a cadrelor didactice**, dimensiunea de gen nu ocupă un loc important în cadrul programelor de formare inițială a cadrelor didactice. Incluziunea sa depinde de instituțiile de învățământ și de motivația studenților de a participa la cursuri care abordează astfel de teme. O situație similară se întâlnește și în cazul activităților de **formare profesională continuă**. Dimensiunea de gen este rar întâlnită ca tematică a unor cursuri de formare profesională continuă sau a unor seminarii furnizate de instituțiile publice de învățământ. Dimensiunea de gen este de obicei inclusă în alte tipuri de activități legate de teme generale despre egalitate. În acest context, acțiunile organizate în sectorul guvernamental capătă o mare importanță.

4.4 Prevenirea stereotipurilor de gen la vârsta preșcolară

La vârsta preșcolară copiii încep să își construiască identitatea ca fete și băieți și să își dezvolte stima de sine. De aceea, acesta este momentul ideal pentru a le transmite mesajul important că fetele și băieții au aceeași valoare în societatea noastră.

Aplicarea în practică a principiilor egalității de gen ridică o serie de îngrijorări evidente în rândul cadrelor didactice. Pentru realizarea egalității între fete și băieți trebuie să trecem printr-o etapă în care să recunoaștem diferențele care există. Apoi, trebuie găsit un răspuns constructiv la întrebarea cum gestionăm aceste diferențe.

Fără a critica practica cadrelor didactice, **abordarea dezvoltată de instituțiile educaționale în ceea ce privește egalitatea de șanse între fete și băieți, este deseori instinctivă și lipsită de un cadru formal.** De aceea se simte necesitatea reformulării problemei și propunerii unei abordări atente și adaptate la societatea actuală aflată în continuă schimbare.

Recunoașterea diferențelor existente între fete și băieți

Pentru a realiza egalitatea de șanse între fete și băieți este important să parcurgem mai întâi o etapă în care să fie recunoscute diferențele existente. Cercetările efectuate arată că diferențele între fete și băieți apar în apropierea vârstei de 3 ani și jumătate – 4 ani. La această vârstă educatorii încep să lucreze cu copiii asupra diferențelor dintre sexe, îndeosebi asupra diferențelor fizice. Fetele și băieții încep îndeosebi să se recunoască în funcție de sex pe baza imaginii corporale. În general, educatorii observă de asemenea, diferențe de comportament între fete și băieți. Atunci când învață imaginea corpului copiii încep să dezvolte idei despre diferențele dintre fete și băieți și să alimenteze stereotipuri de gen. Prin urmare este important să se facă legătura între învățarea imaginii corporale și existența stereotipurilor despre fete și băieți și educația să nu se limiteze la diferențele dintre sexe.

Diferențele dintre fete și băieți, percepute de cadrele didactice, sunt împărțite de un grup mult mai larg de persoane.

Cu toate acestea, este foarte important ca ele să nu fie generalizate.

Băieții sunt mult mai zgomotoși (fizic) și le place să se joace.

Fetele țipă mai mult și le place să lucreze.

Este mai puțin probabil ca fetele să se joace cu mașini decât păpuși, în timp ce băieții vor să se joace atât cu mașinile cât și cu păpușile.

Băieții sunt mai ușor dispuși să dea jocurilor o altă destinație, în timp ce fetele respectă mult mai ușor regulile jocului. Fetelor le plac detaliile.

Pentru fiecare astfel de stereotip, fiecare ar putea da exemple contrare: băieți cărora le place să acorde atenție detaliilor și să deseneze pe toata durata unei zile. Prin urmare trebuie să evităm să închidem fetele și băieții în tipare stereotipice predefinite. Acest lucru le va permite să își dezvolte pe deplin și în mod liber potențialul, fie că va fi conform cu așteptările societății (un comportament normal sau așteptat de la o fată sau un băiat) fie că va fi diferit.

STEREOTIPURILE SUNT O REALITATE DE CARE NOI, COPII SAU ADULȚI, NU PUTEM SCĂPA CU UȘURINȚĂ, ȘI CARE ÎMPARTE PE CATEGORII VIZIUNEA NOASTRĂ ASUPRA SOCIETĂȚII. PRIN URMARE, ESTE IMPORTANT SĂ SE PERMITĂ FETELOR ȘI BĂIEȚILOR SĂ DEZVOLTE O GÂNDIRE CRITICĂ PRIN CONFRUNTAREA LOR CU STEREOTIPURILE.

De exemplu, reflectând asupra activităților pe care le aleg de obicei și îndrumându-i să descopere alte activități pe care nu le aleg în mod frecvent. Prin urmare, dezvoltarea liberă înseamnă de asemenea, orientarea fetelor și băieților să își dezvolte spiritul critic prin descoperirea de noi activități pe care nu le-ar fi ales de obicei. Aceste diferite activități le vor permite să își extindă câmpul de competențe și mai târziu să facă alegeri în mod liber.

Interacțiunea educatorilor cu copiii

Separarea fetelor și a băieților ca un principiu organizator

Educatorii îi pun împreună pe băieți și fete în mod sistematic, însă unii utilizează câteodată sexul ca principiu de organizare pentru ca le este mai ușor.

Atunci când părăsesc sala de clasă le cer copiilor să se așeze pe rânduri: un rând de băieți și unul de fete.

E mai ușor. Pentru a coborî scările spre locul de joacă, le cer băieților să se grupeze în față pentru a nu îmbrânci fetele, care sunt plasate în spate.

Când se citesc povești grupează copiii în cerc.

Dacă fac prea mult zgomot, îi dispunem alternativ o fată-un băiat pentru ca grupul să devină mai calm.

Utilizarea principiului organizator o fată-un băiat, în unicul scop de a calma agitația în clasă poate întări stereotipul de „fată cuminte” și „băiat gălăgios”. În acest caz, simpla mutare a unor copii mai turbulenți poate fi suficientă. Fără un scop precis (de învățare, de exemplu, a unor diferențe fizice), nu există o valoare adăugată sau un interes particular pentru separarea băieților de fete în cadrul unor activități diverse și mai ales din motive organizatorice. Cercetările arată că nu este complicat să organizezi clasa pornind de la principii neutre cum ar fi crearea de rânduri distincte separând copiii în funcție de culorile hainelor.

Feed-back (reacție)

Educatorii reacționează direct la ceea ce se întâmplă în clasele lor și îndeosebi atunci când un copil exprimă un stereotip de gen⁴⁵.

„Atunci când un băiat a luat un creion de culoare roz pentru a desena și o fetiță i-a replicat că este o culoare pentru fete, am intervenit imediat întrebând-o pe fetiță de ce credea asta, și explicându-i că băieții ca și fetele pot utiliza culoarea roz în desenele lor. Nici o culoare nu este mai mult pentru o fată decât pentru un băiat.”

„În timpul unei activități culinare, o fetiță a explicat că mamele sunt cele care pregătesc mâncarea.

Un coleg i-a replicat supărat că nu este adevărat și că tații gătesc de asemenea, la fel ca și al lui.

Educatoarea a intervenit și au discutat cu toții despre repartizarea responsabilităților, concluzionând că atât mamele cât și tații pot să prepare mâncarea.”

„La lecția de psihomotricitate, când le-am propus copiilor să sară coarda un băiat mi-a spus că aceasta este o activitate pentru fete. Am căutat atunci un exemplu contrar, explicându-i că și boxerii se antrenează cu o coardă de sărit. Atunci nu s-a mai împotrivit și a desfășurat și el activitatea.”

„Atunci când un băiețel se pregătea să plîngă din cauza unei dureri ușoare, i-am răspuns: e mai bine acum, nu mai plînge, tu esti un băiat mare și curajos nu-i așa?”

Nu este întotdeauna ușor să-ți dai seama de efectele mesajelor transmise.

Acestea sunt transmise uneori în mod spontan și inconștient.”

45 Filles et garçons à l'école maternelle: Reconnaître la différence pour faire l'égalité, broșură realizată în cadrul cercetării “Le genre à l'école maternelle: développement d'un outil pour l'enseignement maternel” (2008-2009), în cadrul cererii de proiecte lansată de Direcția pentru egalitate de șanse a Ministerului Comunității Franceze din Belgia „Encourager la recherche de genre portant sur les inégalités entre les filles et les garçons dans l'enseignement de la Communauté Française de Belgique”

Putem remarca ușor că, rareori conceptul de gen, și îndeosebi diferențele dintre fete și băieți, reprezintă o temă abordată de educatori în activitatea didactică. În general, ei reacționează direct la ceea ce poate apărea în sala de clasă, și mai ales atunci când un copil exprimă un stereotip de gen. Reacția educatorilor conduce cel mai adesea la o discuție cu copilul care a exprimat un astfel de comportament și dacă observația este importantă, organizează o discuție colectivă cu copiii.

EXEMPLELE NE ARATĂ CĂ EDUCATORII TREBUIE SĂ FIE TOT TIMPUL VIGILENȚI PENTRU A NU CONSOLIDA UN STEREOTIP: „ESTE NORMAL SĂ ... PENTRU CĂ EȘTI FATĂ”, „ESTE NORMAL SĂ ... PENTRU CĂ EȘTI BĂIAT”. NU PENTRU CĂ ESTE UN BĂIAT MARE ȘI CURAJOS, UN COPIL NU TREBUIE SĂ PLÂNGĂ. MESAJELE CELE MAI INOFENSIVE, CARE SUNT TRANSMISE ÎN MOD SPONTAN, POT AVEA UN EFECT PUTERNIC ASUPRA COPIILOR CA ȘI ASUPRA ADULȚILOR, ȘI SUNT ADESEA PLINE DE STEREOTIPURI.

Locurile de joacă și jucăriile

Locurile de joacă pot atrage, în funcție de specificul lor, mai mult băieții sau fetele. Cu cât spațiile de joacă sunt mai tematice (de exemplu spații de joacă cu mașini, sau spații de joacă cu păpuși) cu atât vor fi mai prezente stereotipurile, iar fetele și băieții se vor juca mai puțin împreună.

În general copiii vor să se joace în toate spațiile clasei, dar e adevărat că în timp ce fetele vor să se joace în secțiunea „mașini”, ele petrec acolo mai puțin timp decât băieții. Același lucru se întâmplă cu băieții în zona „păpușilor” : termină activitatea în această zonă mult mai repede și trec la un alt joc.

Educatorii pot încerca să îndepărteze aceste stereotipuri prin reconceperea spațiilor de joacă: astfel, zona „mașini” poate deveni zona „transport”, secțiunea cu păpuși poate deveni zona „spital”, sau secțiunea „deghizare” cu măști.

În clase pot fi introduse sisteme de rotație în diferite spații de joacă. Fiecare copil trece pe un panou conceput în acest scop locurile de joacă în care s-a jucat pe parcursul unei săptămâni.

În următoarea săptămână trebuie să se joace în spațiile în care nu s-a jucat încă.”

Zonele de joacă și jucăriile pot constitui mari surse de stereotipuri de gen. Este suficient să răsfoiești un catalog de jucării pentru a constata cui sunt destinate păpușile, cărucioarele sau garajele, jocurile de construcție. Pentru că diferitele zone de joacă dintr-o clasă permit dezvoltarea unei multitudini de abilități diferite, este important ca fiecare copil să treacă prin toate aceste spații. Preferința pentru un spațiu sau altul nu constituie o problemă, dar stimularea copiilor pentru a explora toate zonele este importantă pentru dezvoltarea lor generală.

Educatorii pot favoriza spațiile neutre, mai puțin stereotipe, încurajând copiii să se joace în toate locurile din clasă: o zonă de „transport” în loc de „mașini” astfel încât să poată fi și ele interesate, un spațiu „casa” care să devină spital sau magazin și care să nu cuprindă astfel doar păpuși, mașini de spălat sau ustensile de bucătărie. **Rotația copiilor prin diferite locuri de joacă** este de asemenea o practică care permite fiecărui copil să joace și să testeze fiecare spațiu. În acest fel copiii vor descoperi probabil jocuri pe care nu s-ar fi gândit înainte să le joace.

Unele jucării, **activități și jocuri pot fi mai neutre** și toți copiii se pot juca cu ele din proprie inițiativă. Acestea pot fi jocurile cu cărți, pictura și desenul, puzzle-urile cu diferite tipuri de imagini. Unele jocuri sau jucării pot conține imagini stereotipe, cum ar fi un puzzle cu o imagine de prințesă sau de dinozaur. Însă, cum unul dintre obiectivele jocului de puzzle este să dezvolte abilitățile motorii, nu înseamnă că cele care conțin imagini stereotipe trebuie interzise, mai ales

dacă acestea pot motiva copiii să construiască puzzle-ul. Cu toate acestea, acest tip de puzzle nu trebuie să predomină într-o clasă. Imaginea reprezentată pe puzzle poate deveni subiect de discuție în grup pentru a elimina stereotipul asociat cu el. De asemenea pot fi găsite alternative prin alegerea unui puzzle cu imagini neutre, cum ar fi imagini de animale.

Cărțile

Educatorii nu acordă o mare atenție promovării egalității între băieți și fete atunci când aleg cărțile pentru activitățile didactice din clasă. Cărțile sunt variate, fie ca au o anumită temă (animalele, ferma, fructele), povești clasice cu prinți și prințese, sau altădată povești mai avangardiste.

Copiilor le place foarte mult să asculte povești, și putem spune că fetele preferă poveștile cu prințese în timp ce băieții preferă poveștile cu cavaleri. De asemenea cu toții adoră poveștile clasice, care este important să le dezvolte imaginația.

Cărțile pot fi pline de stereotipuri de gen, și îndeosebi cele destinate copiilor, așa cum ne arată studiile efectuate pe stereotipuri în cărțile pentru copii⁴⁶. În studiile asupra literaturii pentru copii 1997-2000, Anne Dafflon Novelle a evidențiat reprezentările masculine și feminine, așa cum sunt vehiculate conștient sau inconștient de către autorii și ilustratorii poveștilor pentru copii. Prin examinarea eroilor, eroinelor și a animalelor antropomorfe, aceste studii au arătat că **majoritatea cărților amplifică și valorizează reprezentarea sexului masculin, și consolidează o viziune restrânsă a rolurilor**.

Câteva exemple din sinteza acestor resurse: „Au fost identificate de două ori mai multe cărți care prezintă un erou față de cele care prezintă o eroină (...). Inegalitatea între cele două sexe atinge apogeul în poveștile mitologice care se adresează copiilor cu vârste cuprinse între 0 și 3 ani, care au de 10 ori mai mulți eroi decât eroine. Sexul masculin este suprareprezentat în rolurile centrale față de cele secundare, în timp ce femeile primesc un număr mult mai mare de roluri secundare. În general, fetele și femeile sunt identificabile din punctul de vedere al sexului. Acestea sunt înfățișate purtând îmbrăcăminte și obiecte exclusiv feminine (bijuterii, accesorii pentru păr). În plus, personajele feminine mitologice sunt înfățișate mai frecvent decât cele masculine prin trăsături fizice caracteristice sexului lor : gene lungi, buze roșii, piept, mai mult decât mustăți, bărbii, mușchi. În schimb, băieții sunt de regulă reprezentați prin trăsături neutre. Mai mult, îmbrăcăminte personajelor de sex feminin este corespunzătoare rolurilor domestice tradiționale (șorțuri) în timp ce bărbații și băieții sunt înfățișați purtând îmbrăcăminte de exterior și ținute profesionale.

Bogăția și varietatea cărților de povești sunt foarte importante pentru dezvoltarea imaginației copiilor le oferă deschidere pentru diferite realități ale societății și pentru valori diferite. **Chiar dacă nu excludem poveștile tradiționale este important să remarcăm stereotipurile pe care le includ și să le discutăm împreună cu copiii.**

IMPORTANT ESTE SĂ NU LIMITĂM COPIII PREZENTÂNDU-LE DOAR MODELE TRADIȚIONALE,

CI SĂ LE OFERIM POSIBILITATEA SĂ DESCOPERE ȘI SĂ DISCUTE ȘI ALTE VIZIUNI ASUPRA LUMII.

Serbările de sfârșit de an

În cadrul serbărilor de sfârșit de an, rolurile atribuite copiilor nu sunt întotdeauna neutre. Fiind de regulă vorba de o petrecere cu personaje costumate este posibil să se evite anumite roluri sau imagini tradiționale ca cel al prințesei și al prințului fermecător. Educatorii pot profita de spectacole prin care să practice ceea ce au construit pe parcursul anului. Evenimentele festive reprezintă un moment oportun pentru a transmite o viziune fără stereotipuri a raporturilor dintre fete și băieți și de a o împărtăși părinților.

46 NOVELLE Anne Dafflon, „Sexismul în literatura pentru copii: care sunt efectele asupra dezvoltării copilului?” Sinteza cercetărilor examinând reprezentările genului masculin și feminin în literatura pentru copii și publicațiile de specialitate recente, Universitatea din Geneva 2002 și 2003.

Interacțiunea cu părinții

O observație generală a educatorilor este aceea că tații sunt tot mai prezenți în educația copiilor dar câteodată comunicarea cu mamele este mult mai ușor de realizat. Mamele sunt mai dispuse să pună întrebări despre ceea ce se întâmplă în clasă și discută mult mai ușor alte subiecte cu educatorii. Unii dintre educatori recunosc că le este mult mai ușor să interacționeze cu mamele decât cu tații.

Chiar dacă în mod tradițional acest rol era atribuit mamei, astăzi **din ce în ce mai mulți tați se implică în educația copiilor lor**, revendicând chiar acest rol. Această constatare este încurajatoare, lipsa contactului cu tații întărește stereotipul conform căruia mamele sunt cele responsabile de educația copiilor. Stabilirea unui contact cu fiecare tată, nu este întotdeauna un lucru ușor de realizat. Anumiți tați sunt extrem de prezenți și nu au nici un fel de probleme să discute cu cadrele didactice sau să intre ocazional în clasă pentru a vedea ce face copilul său. Alții în schimb se limitează să își aducă copiii la gradiniță fără măcar să încerce să intre în sala de clasă și să discute cu educatoarea. În aceste situații, educatorii pot interveni sprijinind părinții poate mai timizi să se implice în viața școlară a copilului lor, invitându-i să intre în sala de clasă pentru a le arăta ceea ce a realizat copilul lor pe parcursul acelei zile. Informațiile care pot fi transmise de tați sunt adesea diferite de cele transmise mamelor ceea ce poate contribui la îmbogățirea cunoștințelor pe care educatorul le are despre un copil. Tații pot constitui o sursă de informații care nu trebuie neglijate sau subestimate.

4.5 Promovarea egalității de gen în manualele școlare

Denunțarea stereotipurilor de gen

Există numeroase studii dedicate analizei conținutului manualelor școlare, astfel încât o revizuire a acestora este foarte dificil de făcut. Centrate îndeosebi pe probleme de rasism și xenofobie, de-abia începând cu anii 60 au început să se aplece și asupra discriminărilor pe baza de sex, în special cele privind sexul feminin. Aceste cercetări au început să se dezvolte foarte mult începând cu anul 1981 ca urmare a unui program de studii naționale lansat de UNESCO prin Conferința Mondială a Deceniului Națiunilor Unite pentru femeie, egalitate, dezvoltare și pace (Copenhaga, 1980). Aceste studii au permis analiza manualelor din diferite discipline și de la diferite niveluri, în țări din Europa, America, Africa și Asia. Aceste studii au fost sintetizate în lucrarea intitulată „Nu stereotipurilor! Eliminarea sexismului din cărțile pentru copii și manualele școlare”⁴⁷.

Toate aceste studii denunță unanim sexismul și prezența a numeroase stereotipuri care înjosec femeile: număr redus de personaje feminine sau dimpotrivă supra-reprezentare în formarea profesională în domeniul sănătății sau cel social, activități socio-profesionale cu care sunt asociate în mod tradițional femeile. Femeile, adesea anonime, sunt incluse în sfera domestică și păstrează monopolul slăbiciunii, afectivității și dependenței. Bărbații întruchipează în schimb forța fizică și morală, autoritatea și autonomia. Cele mai multe dintre aceste publicații conduc la recomandarea de acțiuni pentru a elimina prejudecățile bazate pe sex.

În perioada mai recentă au fost publicate multe alte studii pe aceasta temă. Aceste noi studii au o abordare diferită și anume „studiul reprezentărilor de gen”. Această abordare constă în aplicarea unei metode cantitative care permite explorarea tuturor identităților sexiste și ansamblul rolurilor sociale asociate unui sex, spre deosebire de abordarea tradițională care se axa doar pe identificarea sexismului sau a discriminării față de un anumit sex. Înțelegând mecanismele de elaborare a reprezentărilor masculine și feminine, această abordare dezvăluie sistemul de reprezentare a genului în manual, plecând de la două principii fundamentale.

⁴⁷ Andree Michel, Lucrare publicată de UNESCO în 1986

Reprezentările sexiste sunt întrupate în personaje, deci ele sunt cele asupra cărora trebuie să acționăm pentru a promova egalitatea de gen

Element cheie al scrierilor pentru copii, personajul chiar și în texte scurte precum exercițiile dintr-un manual școlar care constituie embrionii povestirii. Acesta este purtător de calități, roluri, statut, acțiuni și atribute, dar evoluează într-un cadru, un teritoriu și este prins într-o rețea de interacțiuni cu alte personaje. Prin intermediul tuturor acestor caracteristici vom descoperi ce înseamnă să fii un băbat, o femeie, o fată sau un băiat într-o anumită societate.

Includerea personajului într-un suport, aici manualul, contribuie la dezvoltarea reprezentărilor de gen. Prin urmare este necesar să se ia în considerare organizarea internă a manualelor

Personajul poate apărea fie în text, fie în imagini. Această distincție este importantă din mai multe motive:

- ❖ Trăsăturile personajului sunt exprimate diferit în imagini și în texte
- ❖ Textele și imaginile nu reflectă aceeași reprezentare a masculinului și a femininului
- ❖ Imaginile au mai puțină vizibilitate, sunt mai puțin numeroase și ocupă un loc mai important în așezarea în pagină, fiind mai ușor de controlat

De aceea este nevoie să se acorde atenție textului, imaginilor, precum și modului în care acestea se articulează. Textele, asemenea imaginilor, se supun unor finalități pedagogice diferite. Este necesar să se înțeleagă cum sunt organizate informațiile. Lecțiile au o parte dedicată „cursului”, o parte pentru exerciții și alte documente? Astfel, un personaj plasat în partea dedicată cursului, studiată cu profesorul de către întreaga clasă, va avea mai multă vizibilitate decât cel inclus în partea cu exerciții.

Definiția conceptului de personaj asociat unui anumit sex

Personaj ale cărui caracteristici fizice și caracteristici generale, inclusiv numele și tipul folosit pentru a-l identifica, permit cu ușurință asocierea cu unul dintre cele două sexe

În mod concret, prin intermediul unui chestionar în cadrul unei cercetări asupra reprezentărilor de gen în cadrul manualelor școlare trebuie să se urmărească:

Numărarea de o manieră exhaustivă a personajelor în funcție de sex și vârstă

- ❖ Femei
- ❖ Bărbați
- ❖ Fete
- ❖ Băieți
- ❖ Personajele neutre (elevul, copilul)
- ❖ Personajele nedeterminate (personaje nedefinite prin sex sau vârstă)

Revelarea caracteristicilor personajului care participa la construirea genului

- ❖ *Tipul:* personaj individual sau colectiv („copiii”)
- ❖ *Funcția pedagogică:* „fidel”, care însoțește elevul pe parcursul manualului; „pictogramă” care ajută elevul să descopere drumul prin manual; „substituit” care reprezintă cadrul didactic sau elevul în ilustrații
- ❖ *Rolul:* un erou sau o figură minoră

- ❖ Funcția socială, profesională și/sau familială relevată prin modalitatea de determinare a personajului (prenume, nume, statut, profesie)
- ❖ Atribute de gen: coafura, obiectele decorative, bijuterii, machiaj, haine
- ❖ Atribute privind obiecte sau trăsături fizice
- ❖ Trăsături de caracter, de personalitate sau trăsături psihologice
- ❖ Activitățile sau acțiunile
- ❖ Interacțiunea cu alte personaje
- ❖ Locurile, spațiile geografice și culturale în care sunt cuprinși.

Aceste elemente numeroase contribuie la elaborarea unor portrete cu fațete multiple și la descrierea societății fictive într-un manual. Prin combinarea anumitor indicii și prin compararea lor, analiza poate dezvălui identitatea, rolurile de gen și sistemul prezentat într-un manual școlar.

ODATĂ CE ESTE REALIZATĂ ANALIZA REPREZENTĂRIILOR DE GEN, VA FI POSIBILĂ DENUNȚAREA MECANISMELOR DE DEVALORIZARE, DE DISCRIMINARE A UNUI SEX FAȚĂ DE CELĂLALT, PE BAZA DATELOR CANTITATIVE CARE PERMIT COMPARAȚII.

Reprezentările sexiste (de gen) în manualele de matematică, ceea ce reprezintă dovada că este important să se acorde atenție tuturor disciplinelor

Manualele de citire, istorie, geografie, educație civică sunt considerate ca fiind cele mai bogate în reprezentări sociale. Cu toate acestea, dacă lecțiile de matematică sunt aparent neutre și par a fi sărace în reprezentări, noțiunile abstracte sunt traduse, pentru a facilita învățarea lor, prin exemple din viața de zi cu zi a copiilor. Astfel sunt puse în scenă personaje purtătoare de identități masculine sau feminine. Manualele de matematică transmit numeroase reprezentări ale societății cu atât mai pregnante cu cât suntem în mod conștient mai puțin atenți.

Abilitatea de a înțelege matematica este un exemplu bun de naturalizare a abilităților intelectuale. În multe culturi societate consideră că sexul masculin este dotat de natură pentru disciplinele științifice și tehnice, în timp ce sexul feminin are un talent pentru științele umaniste și sociale.

Naturalizarea abilităților matematice are consecințe importante, dezavantajoase îndeosebi pentru femei. Aceasta explică în parte lipsa orientării fetelor către științele exacte și dificultățile pe care le întâmpină pentru a accede la profesii apreciate din punct de vedere economic, social și simbolic, pentru care selecția se bazează pe abilitățile în matematică.

Atunci când o disciplină este predată îndeosebi de către cadre didactice bărbați, așa cum se întâmplă cu informatica, matematica sau fizica, elevii indiferent de sexul lor își formează percepția că legitimitatea cunoașterii aparține sexului masculin și nu celui feminin. În acest caz, este puțin probabil ca manualul să suscite interesul și motivația fetelor

pentru învățarea cunoștințelor de matematică, informatică, etc..

Cercetările făcute asupra manualelor școlare arată că portretele realizate adulților în acestea sunt foarte contrastante. Cele două sexe nu au nici același rol și nici același loc în societate. Mai mult decât atât, modelele de sex feminin sunt rare. Modelele pe care fetele le găsesc în manuale sunt femeile care se înscriu în sfera familială sau domestică, pe când băieții au ca model bărbați autonomi, eliberați de treburile casnice.

Rezultatele studiilor arată că:

- ❖ manualele școlare transmit reprezentări de gen inegale, construite plecând de la diferite trăsături ale personajelor
- ❖ chiar și acele discipline aparent neutre contribuie la învățarea rolurilor neutre
- ❖ toate nivelurile de școlarizare sunt implicate; învățarea rolurilor de gen începe foarte devreme, și mai mult decât atât sistemul de gen prezentat de manuale ignoră evoluția programei școlare.

Aceste rezultate subliniază de asemenea o dublă distorsionare:

- ❖ o neconcordanță între discursul privind importanța educației fetelor, care face obiectul unui consens internațional, și mesajele transmise prin manuale;
- ❖ o neconcordanță între realitățile sociale actuale și cele care sunt abordate în manuale; acestea au rămas în urmă în comparație cu evoluțiile sociale și economice, dar de asemenea în ceea ce privește rolurile femeilor în diferite domenii, inclusiv în viața publică.

Astfel, manualul nu reprezintă atât o reflectare cât o ordonare a reprezentărilor unei societăți pe care el o legitimează.

PRIN PREZENTAREA UNUI ASTFEL DE SISTEM MANUALELE ȘCOLARE NORMALIZEAZĂ, CONSOLIDEAZĂ ȘI LEGITIMEAZĂ INEGALITĂȚILE DE GEN. ELE TRANSMIT IDEEA CĂ EDUCAȚIA FETELOR NU ARE ACEEAȘI VALOARE CA EDUCAȚIA BĂIEȚILOR. ACEASTĂ IDEE POATE FI ASIMILATĂ DE ELEVI DAR ȘI DE CADRELE DIDACTICE SAU PĂRINȚII CARE NU VOR AVEA UN OCHI CRITIC. PENTRU A ATINGE OBIECTIVUL DE EDUCAȚIE PENTRU TOȚI, ESTE IMPERIOS NECESAR SĂ SE MODIFICE ACESTE REPREZENTĂRI ȘI SĂ FIE ELABORATE MANUALE CARE ASIGURA PROMOVAREA EGALITĂȚII DE GEN.

Condiții prealabile pentru promovarea egalității de gen în manualele școlare

- ❖ Eliminarea stereotipurilor și a reprezentărilor sexiste nu este suficientă. Trebuie verificate ansamblul reprezentărilor care privesc bărbații, femeile, fetele, și băieții.
- ❖ Personajele sunt cele care poartă reprezentări feminine sau masculine, și asupra lui trebuie să acționăm
- ❖ Toate personajele participă la crearea sistemului de gen din cadrul unui manual. Astfel, trebuie verificate toate reprezentările masculine și feminine, și în consecință:
 - Să se analizeze toate părțile unui manual: texte, lecții, anexe, exerciții;
 - Să se aibă în vedere atât imaginile cât și textele; dacă par mai ușor de controlat ilustrațiile, care sunt mai puțin numeroase și ocupă un spațiu mai întins, aceasta nu echivalează cu reprezentări mai echilibrate. În plus, articularea text-imagine trebuie să fie analizată cu multă atenție. Un text neutru poate fi însoțit de un de o ilustrație care nu se potrivește cu textul. Textul și imaginile pot fi redundante sau discordante, pot spori sau dimpotrivă pot diminua reciproc mesajele pe care le transmit.

Alegerea personajelor într-un manual

Atunci când alegem personajele într-un manual școlar avem la îndemână mai multe opțiuni. Această alegere poate fi făcută din rațiuni pedagogice, dar trebuie să fim conștienți de faptul că aceasta ar putea avea un **impact asupra egalității de gen**.

Utilizarea personajelor nu este obligatorie. Pentru a învăța și a demonstra utilitatea unei discipline, noțiunile abstracte și exemplele din alte discipline pot fi utilizate independent de punerea în scenă a unei ființe umane și pot îmbogăți universul elevilor.

Dacă alegem să introducem personaje masculine sau feminine, trebuie respectate o serie de principii precum:

❖ Puține reprezentări pot pune în valoare sau pot fi degradante prin ele însele. Însă, pentru ca o reprezentare să nu fie degradantă sau negativă, această nu trebuie să fie atribuită unui singur sex. Toate reprezentările trebuie să poată fi întruchipate de personaje de ambele sexe și modelele trebuie să fie diversificate pentru fiecare sex: atât personaje de sex feminin cât și de sex masculin pot avea îndeletniciri domestice și pot exercita o activitate profesională.

❖ Manualele școlare nu sunt o reprezentare a realității, ci o comandă de reprezentare a unei societăți pe care o legitimează. Ele pot oferi modele de comportament social, identități individuale și colective, valori care respectă egalitatea de gen. Prin urmare, sunt posibile două opțiuni care nu se exclud reciproc.

O primă opțiune constă în apropierea de realitate a reprezentărilor propuse în manualele școlare, adică situații reale, observate în diferite state. Aceasta poate prezenta interes în măsura în care favorizează egalitatea de gen. Astfel, numărul persoanelor de sex masculin și feminin este aproximativ echivalent, profesiile au fost puternic feminizate, etc.

O a doua opțiune este de a se baza pe situația altei țări. Polarizarea între sexe, în cazul în care există în toate societățile, nu este întotdeauna aceeași. Diversitatea modelelor de sex feminin și masculin demonstrează că nu există nici un rol universal și natural atribuit femeilor sau bărbaților. Cu toate acestea, modelele propuse nu trebuie să creeze o ruptură adâncă față de comportamentele acceptate de societate. O astfel de abordare ar fi neproductivă.

Cum putem asigura egalitatea între femei, bărbați, băieți și fete în manualele școlare?

Ar trebui să se asigure egalitatea:

- ❖ Între bărbați, femei, băieți, fete, atât în cadrul imaginilor cât și al textelor;
- ❖ În diferite părți ale lecției: curs, texte, exerciții;
- ❖ În distribuirea rolurilor între personaje „erou” și personaje secundare;
- ❖ În amplasarea și dimensiunea personajului în cadrul imaginilor;
- ❖ În distribuția funcțiilor educaționale:
 - Personajul fidel care însoțește elevul pe tot parcursul manualului, și prin urmare pe tot parcursul anului școlar prezent atât în texte cât și în imagini, este familiar elevului care se poate identifica cu el.
 - Personajul care apare în pictogramele ce ajută elevii să localizeze diferitele conținuturi educaționale („De reținut!”, „Știați că?”, etc.); acestea sunt personaje care rămân aceleași pe tot parcursul manualului;
 - Personajul „supleant” care este prezentat în imagini și reprezintă cadrul didactic și elevul; acest personaj interacționează cu copilul, îl provoacă, îl orientează și îl sfătuiește (spre exemplu cu privire la modul de rezolvare a unei probleme)
- ❖ În citarea sau prezentarea personalităților: din politică, știință, literatură, sport, artă și economie.

Cum putem realiza portrete ale personajelor care să promoveze egalitatea de gen?

Dincolo de denumirile care indică statutul profesional, familial, social și politic, portretele sunt definite de acțiuni, atribute (caracter, obiecte..) și locuri atribuite personajelor.

Toate aceste trăsături conferă roluri personajelor și marchează includerea lor în sfera publică sau privată.

- ❖ Accentul trebuie să cadă pe trăsăturile comune ale celor două sexe și nu pe diferențe, dezvoltând paletă identice de trăsături care nu exclud și nu acordă preferință niciunui dintre sexe;
- ❖ Trebuie scos în evidență schimbul reciproc de roluri, mai mult decât complementaritatea lor;
- ❖ E recomandat ca personajele propuse să aibă identități multiple prin combinarea mai multor caracteristici: o mamă medic, un tată asistent medical;

❖ În ceea ce privește trăsăturile fizice și psihice ale personajelor nu trebuie elaborate portrete care:

- Consolidează atribuirea unor caracteristici psihologice, defecte sau calități morale în funcție de sex
- Asociază anumite aptitudini intelectuale cu un anumit sex; este foarte important să fie prezentate personaje feminine cultivate, care stăpânesc științele tehnice tradiționale dar și tehnologiile cele mai moderne;
- Subliniază importanța trăsăturilor fizice, ținuta vestimentară, pentru personajele feminine.
- Cu privire la drepturi, trebuie să se garanteze tuturor personajelor:
 - aceleași drepturi în toate domeniile vieții, înseamnă drepturile politice (de participare la viața politică, de exercitare a puterii);
 - aceeași autonomie în luarea deciziilor care le afectează în mod direct;

❖ În ceea ce privește situația economică: autonomia financiară, independența economică, accesul la resurse, la dreptul de proprietate și la exercitarea sa trebuie să fie puse în valoare la toate personajele;

❖ În sfera domestică, trebuie promovată participarea egală și împreună la activitățile gospodăriei și la creșterea copiilor;

❖ În domeniul profesional:

- Trebuie prezentate activități profesionale variate și identice pentru femei și bărbați
- Femeile nu trebuie limitate la activități profesionale care sunt o prelungire a activităților casnice și maternale: ocupațiile cele mai puțin apreciate și remunerate, exercitate în mod tradițional de femei, sunt cele care implică calitățile/competențele cele mai apropiate de sfera domestică;
- Trebuie evidențiat statutul profesional al femeilor și remunerarea muncii lor: la muncă egală, salariul trebuie să fie egal cu cel al bărbaților. Lipsa unui statut, gratuitatea sau slaba remunerare a muncii femeilor conturează o poziție de inferioritate.

❖ Indiferent de sexul personajului, trebuie oferite aceleași oportunități de activități din afara sferei profesionale sau casnice (agrement, sport, etc.)

❖ În cadrul imaginilor nu trebuie reproduse modele tradiționale care asociază anumite spații cu unul dintre sexe: astfel, personajele feminine sunt adesea asociate cu spații private, închise, de interior, iar personajele masculine cu spații publice, deschise, în aer liber.

Două situații frecvente: familia și școala

APROPRIATE DE UNIVERSUL COPIILOR, ACESTE DOUĂ CONTEXTE, CEL FAMILIAL ȘI CEL ȘCOLAR, SUNT VIZIBILE ÎN MANUALE: FAVORIZEAZĂ IDENTIFICAREA ȘI ASIMILAREA ROLURILOR FEMININE SAU MASCULINE.

În cadrul familiei:

Familia trimite către sfera domestică, astfel încât ea reprezintă un caz particular. Cu toate acestea, datorită activității profesionale a părinților ea este deschisă și către alte domenii.

❖ Tații și mamele trebuie să aibă drepturi și obligații identice, gestionând resursele familiei și participând la luarea deciziilor în mod egal, precum și la activitățile casnice sau de creștere a copiilor. Relațiile lor trebuie să fie bazate pe respect și autonomie.

❖ Copiii, indiferent de sex, trebuie să aibă drepturi și obligații egale. Nu trebuie să se acorde un tratament diferit: exigențe mai mari pentru copiii de un anumit sex, indiferent de domenii, muștrări sau încurajări diferite în funcție de sex.

❖ Relațiile dintre părinți și copii trebuie prezentate ca având aceeași natură și aceeași intensitate, indiferent de sexul protagoniștilor. Implicarea și sarcinile părinților nu trebuie să fie în funcție de sex: mama este prezentată ca ocupându-se de grijile cotidiene (îmbăiere, hrănire, etc.) pentru copilul ei, tatăl fiind prezentat ca cel care-i mustră sau îi recompensează pentru faptele lor.

❖ În ceea ce privește componența familiei:

- Manualul trebuie să prezinte familii care nu o arată doar pe mamă cu copiii săi
- Trebuie să varieze componența copiilor, precum și sexul primului copil, pentru a nu arăta o preferință față de un anumit sex
- Diversificarea legăturilor parentale: mai rar se regăsesc bunicii, unchii, mătușile, verii; ar putea fi astfel introdusă o varietate a modelelor propuse.

În ceea ce privește școala:

Prezentarea mediului școlar în manuale oferă posibilitatea atragerii atenției asupra egalității dintre fete și băieți.

❖ Imaginea școlii atât în texte cât și în ilustrații trebuie să fie una primitoare pentru ambele sexe

❖ Asigurarea egalității de gen și a diversității, atât pentru elevi cât și pentru cadrele didactice

- Prezența fetelor în manuale legitimează prezența fetelor în sălile de clasă care se identifică astfel cu anumite modele;
- Prezența cadrelor didactice de ambele sexe legitimează posesia și transmiterea cunoștințelor de către ambele sexe. Atât băieții cât și fetele se pot urma o astfel de carieră.

Materialele de lectură produse mai recent în unele țări (de exemplu, Suedia, Africa de Sud, Marea Britanie, SUA) au răspuns la câteva din criticile aduse. Totuși s-au luat măsuri prin care să se asigure faptul că ilustrațiile nu au caracter sexist și că limbajul utilizat este unul neutru (vezi, de exemplu, Desprez-Bouanchaud et al., 1987) deși formele narative, să zicem cea a unei povești clasice în care prințul o salvează pe prințesă, rămân în mare măsură aceleași (Skelton, 1997). S-a mai atras atenția și asupra modalităților prin care copiii pot fi cel mai bine atrași către lectură și încurajați să citească și, în context, care ar fi tipurile de servicii pe care le pot oferi bibliotecile în vederea atingerii acestui deziderat și căile de promovare a lecturii în bibliotecă pentru copiii de toate vârstele (Adler, 2007)⁴⁸.

⁴⁸ Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice), 2010

ANEXE

Această secțiune conține fișe practice cu activități care se pot face în clasă cu copiii, dar de asemenea orientări pentru directorii instituțiilor de învățământ.

Fișa 1

Cărțile – lectură și dezbateri

Această fișă de lucru poate fi utilizată pentru a pregăti o activitate privind egalitatea de șanse și pentru a verifica dacă acele cărți utilizate de educatori în sălile de clasă nu au un conținut sau prea multe imagini stereotipe. Scopul exercițiului este de a dezvolta imaginația copilului prin consolidarea capacității lor de a identifica stereotipurile despre fete și băieți, și de a depăși modele tradiționale, propunând alte imagini, alte modele mai puțin tradiționale.

Atunci când alegem o carte nu trebuie să pornim de la premisa că există cărți bune și cărți rele. Fiecare carte este potrivită pentru a discuta despre stereotipuri pentru copii, doar abordarea poate fi diferită în funcție de conținutul și semnificația stereotipurilor din carte.

Putem distinge mai multe posibilități

1. Cartea conține stereotipuri în care imaginea masculinității și cea a feminității sunt imagini tradiționale și depășite. Personajele au roluri stereotipe care au rămas închise în timp. De exemplu poveștile tradiționale, cum ar fi Cenușăreasa sau Alba ca Zăpada sau cărți care reprezintă activitățile de zi cu zi cum ar fi „mama urs acasă și tatăl urs la serviciu”.
2. Cartea selectată conține stereotipuri mai puțin pronunțate și vizibile, însă prezente. Uneori stereotipurile se ascund acolo unde ne așteptăm mai puțin: chiar și în cărțile cu personaje reprezentate prin animale putem găsi stereotipuri. E bine să verificăm cărui animal îi este atribuit un rol masculin și cărui animal un rol feminin. Deseori bărbații sunt reprezentați de animale dominate precum leul sau elefantul, în timp ce femeia e mai puțin impunătoare, mai mică, fiind întruchipată de insecte sau animale mici.
3. Cartea conține imagini tradiționale, prezentate într-o manieră amuzantă, sau prezintă o poveste în care sunt răsturnate rolurile tradiționale. Acest tip de carte oferă posibilitatea lărgirii imaginației copiilor și prezintă diversitatea existentă în societatea actuală. De exemplu, povestea unei prințese rebele care prefera să nu se căsătorească ci să se distreze și să se bucure de viață.
4. Cartea poate să nu conțină nici un stereotip. De exemplu o carte despre fenomene ale naturii.

Cum trebuie analizate cărțile?

Pentru a determina tipul cărții pe care o avem în față, trebuie să analizăm conținutul și imaginile. Câteva întrebări care v-ar putea ajuta în această analiză sunt:

Cine deține rolul principal în poveste? Ce s-ar întâmpla dacă am inversa sexele?

Cum sunt reprezentate fetele și femeile? Purtând multe accesorii (bijuterii, ace de păr, șorț de bucătărie, machiaj, păpuși)? Cum sunt reprezentați băieții și bărbații? Cu îmbrăcăminte pentru exterior, sau accesorii pentru muncă (servieta, trusă de unelte, mașină sau mingi)?

Cum se realizează pregătirea pentru o lectură?

După ce este determinat tipul de carte care va face obiectul lecturii, educatorul rămâne să decidă ce dorește să obțină prin această activitate:

- ❖ Dacă obiectivul constă în evitarea unei lecturi în care se întâlnesc stereotipuri de gen, educatorul trebuie să fie bine pregătit pentru cazul în care copiii ar putea face observații sau comentarii legate de tema egalității de șanse.
- ❖ Dacă obiectivul este abordarea în mod direct a temei egalității de gen, trebuie determinat în mod clar care este mesajul ce se dorește a fi transmis copiilor: Vreți să observați împreună cu copiii cum au evoluat rolurile profesionale ale adulților? Vreți să observați împreună cu copiii existența stereotipurilor privind comportamentul fetelor și al băieților și faptul că acestea nu corespund în mod necesar realității?

Cum pot fi utilizate cărțile în activitățile didactice

După citirea poveștii, educatoarii pot discuta cu copii despre povești în general, despre rolurile jucate în povești, despre ilustrații și legătura lor cu povestea. Au sesizat copiii existența stereotipurilor? Se pot utiliza întrebări pentru stimularea discuției: Care este opinia copiilor despre acțiunea poveștii? Acest lucru se întâmplă și în realitate? Putem inversa rolurile? De ce da, de ce nu?

Fișa 2

Spațiile de joacă din sala de clasă și din curtea școlii

Atunci când se joacă copiii pot descoperi foarte multe jocuri , dezvoltându-și astfel o multitudine de competențe.

Cum le pot fi arătate toate zonele de joacă atât băieților cât și fetelor?

1. Pe tot parcursul unei săptămâni, fiecare copil se va juca în fiecare spațiu din clasă. În fiecare zi, fiecare copil va marca pe un panou spațiul în care s-a jucat. Ziua următoare, va trebui să se joace în alt loc. Scopul este ca până la finalul săptămânii tot panoul să fie completat.

Educatorul trebuie să aibă grijă ca fetele și băieții să fie amestecați în diferite spații de joacă, cu excepția cazului în care se vrea în mod intenționat formarea unor grupuri de fete și băieți în scop experimental.

Pe durata acestei săptămâni, educatoarii trebuie să observe ce se întâmplă în diferite spații, și cum interacționează copiii între ei.

2. La sfârșitul săptămânii, poate fi organizată o discuție cu copiii pentru a le afla părerile despre testarea tuturor spațiilor de joacă.

- ❖ Ce spații au preferat și de ce?
- ❖ Pentru băieți, cum s-au simțit jucându-se cu fetele în spațiul cu mașini?
- ❖ Pentru fete, cum s-au simțit jucându-se cu băieții în spațiul „domestic” sau „la cumpărături”?
- ❖ Ce părere au despre diferitele jucării? Se pot juca toți cu aceleași jucării sau unele sunt mai potrivite pentru băieți și altele pentru fete? De ce?

3. Pentru ca activitatea să devină mai distractivă, educatoarii pot forma două cercuri mari, un cerc de jucării pentru băieți și un cerc de jucării pentru fete. Apoi se iau cu imagini cu jucării și se cere fiecărui copil să plaseze o imagine în unul din cele două cercuri sau în locul în care ele se intersectează, în cazul în care se consideră că este o jucărie mixtă. Apoi copiii explică dacă sunt sau nu de acord cu clasificarea jucăriilor.

Fișa 3

Abordarea temei egalității de șanse în clasă

Scopul unei astfel de activități este de a întări capacitatea copiilor de a identifica stereotipurile despre fete și băieți, și de a depăși modelele tradiționale, propunând imagini și modele mai puțin tradiționale

Pentru a lucra cu copii pe tema egalității de șanse nu este nevoie de un efort foarte mare; este suficientă interacțiunea în clasă, activitățile curente, serbările. Pot fi numeroase ocazii în care copii pot fi introduși în subiect. Alegeți un moment propice și decideți ce mesaj vor să transmită copiilor.

Câteva sugestii pot fi:

1. În cadrul unei activități în care se prezintă copiilor corpul omenesc, educatorii pot aborda tema diferențelor de gen, explicându-le și punând copiilor diferite întrebări privind stereotipurile de gen

- ❖ Poate o fată să joace fotbal? De ce da? De ce nu?
- ❖ Un băiat poate găti împreună cu tatăl sau mama lui?
- ❖ Poate un băiat să poarte un pulover de culoare roz? De ce da, de ce nu?
- ❖ O fată, poate să-și ajute tatăl/mama în activități de bricolaj?

2. Educatorii pot lucra cu copiii asupra imaginii celor două sexe prin prezentarea diferitelor meserii cu ajutorul cărților. Copiii pot fi rugați să aducă imagini sau cărți care prezintă diferite profesii. În cadrul discuțiilor cu copiii, puteți să-i întrebați:

- ❖ Poate fi o femeie pompier?
- ❖ Un bărbat poate fi educator?
- ❖ Ce meserie v-ar plăcea să aveți când veți fi adulți?

3. Imaginea femeilor și a bărbaților poate fi discutată și cu ocazia sărbătorilor tradiționale precum Crăciunul, Paștele, etc. Cum sunt reprezentați vrăjitorii și cum sunt reprezentate vrăjitoarele?

4. Poate fi adus în discuție și rolul mamelor și al taților. Astfel educatorul, luând o carte care conține multe stereotipuri în prezentarea repartizării sarcinilor în gospodărie, îi invită pe copii să prezinte care este situația în cazul familiei lor sau al altor familii pe care le cunosc.

5. Educatorii pot folosi de asemenea jocul. Astfel ei pot forma două mari cercuri, un cerc de jucării pentru băieți și un cerc de jucării pentru fete. Apoi se iau imagini de jucării și se cere fiecărui copil să plaseze o imagine în unul din cele două cercuri sau în spațiul în care ele se intersectează, în cazul în care se consideră că este o jucărie mixtă. Apoi copiii explică dacă sunt sau nu de acord cu clasificarea jucăriilor.

Fișa 4

Comunicarea unei viziuni a întregii școli asupra egalității de șanse între fete și băieți

Scopul unei astfel de activități este sensibilizarea instituției cu privire la aspectele de egalitate de gen, printr-un proiect care să implice tot personalul implicat în educația copilului.

Pentru cadrele didactice

Pot fi propuse sesiuni de formare pe tema egalității de gen și a integrării ei în pedagogie

După această formare, pot fi organizate grupuri de lucru în care se vor propune idei pentru aplicarea egalității de gen în activitățile cu copiii

Pentru copii

Educatorii pot cere copiilor să realizeze desene asupra egalității dintre fete și băieți care să poată fi mai târziu afișate în școala pentru a comunica viziunea acestora asupra egalității de gen.

Pentru părinți

Educatorii au posibilitatea să împărtășească viziunea lor asupra egalității de gen în timpul ședințelor cu părinții

Poate fi organizată o reuniune cu părinții la nivelul întregii școli pentru a discuta pe tema egalității de gen

Poate fi organizată o zi părinți-copii în cadrul căreia părinții să participe la ateliere de sensibilizare.

BIBLIOGRAFIE

1. ÅKERLUND, Pia, *Girls' Power : A compilation from the conference on gender equality*, Swedish National Board for Youth Affairs, Stockholm, 2000
2. ALESSANDRI Steven M., LEWIS Michael, *Differences in Pride and Shame in Maltreated and Nonmaltreated Preschoolers*, *Child Development*, vol. 67, 1996
3. BALICA Magdalena, FURTUȘNIC Ciprian, și alții, *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, Ed. MarLink 2004
4. BALICA Magdalena, FURTUȘNIC Ciprian, și alții, *Perspective asupra dimensiunii de gen în educație*, Institutul de Științe ale Educației, UNICEF, Ed. MarLink 2004
5. BASOW Susan A., *Gender: Stereotypes and Roles*, Brooks/Cole Pub. Co., 1992
6. BERRYMAN FINK Cynthia, BALLARD-REISCH Deborah, NEWMAN Lisa H., *Communication and Sex Role Socialization*, Garland Publishing New York, 1993
7. BRIZENDINE Louann, *The Female Brain*, Morgan Road Books, 2006
8. DELAMONT Sara, MARSHALL Catherine, *Gender and Education: An Encyclopedia*, Greenwood Publishing Group, 2007
9. Drd. CHIRA V. Lorena-Lavinia, *Lucrare de doctorat "Diferențe de gen în educație. Factori sociali, succes școlar și construcția genului în mediul școlar"*, Universitatea Babes – Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Sociologie și Asistența Socială, 2012
10. ELIOT Lise, *Creier roz, creier bleu. Diferențe de gen la copii și adulți*, Editura Trei, București, 2011
11. ETAUGH Claire, LISS Marsh B., *Home, School and Playroom: Training Grounds for Adult Gender Roles*, în *Sex Roles: A Journal of Research*, Vol. 26, no 3-4, feb 1992
12. FAGOT Beverly, LEINBACH Mary, O'BOYLE Cherie, *Gender Labelling, Gender Stereotyping, and Parenting Behaviours*, în *Developmental Psychology*, vol. 28(2), mar 1992
13. GOLOMBOK Susan, FIVUSH Robyn, *Gender Development*, Cambridge University Press, 1994
14. GRUNBERG Laura, (R)Evoluții în sociologia feministă. Repere teoretice, contexte românești, Ed. Polirom, 2002
15. HASLETT Beth J., GEISS Florence L., CARTER Mae R., *The Organizational Woman: Power and Paradox*, Greenwood Publishing Group, 1996 (Third Printing)
16. HUMM Maggie, *The Dictionary of Feminist Theory*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf, 1989
17. LAUER Robert H., LAUER Jeannete C., *Marriage and Family: The quest for intimacy*, Brown and Benchmark Publishing, 1994
18. LUENGO M. R., BLAZQUEZ F., *Genero y textos. Un estudio de estereotipos en las imagines*, Ed. Instituto de la Mujer, Consejería de Cultura, Junta de Extremadura, 2004
19. MARTIN Carol Lynn, WOOD Carolyn, LITTLE Jane K., *The Development of Gender Stereotypes Components*, în *Child Development*, vol. 61, No 6 (Dec 1990), Blackwell Publishing
20. NOVELLE Anne Dafflon, „Sexismul în literatura pentru copii: care sunt efectele asupra dezvoltării copilului?” Sinteza cercetărilor examinând reprezentările genului masculin și feminin în literatura pentru copii și publicațiile de specialitate recente, Universitatea din Geneva 2002 și 2003
21. PETROVAI Domnica, BURSUC Bogdana, și alții, *Diferențe de gen în creșterea și educarea copiilor*, Instrument pentru consilieri școlari, psihologi și asistenți sociali în lucrul cu părinții, Centrul parteneriat pentru egalitate, 2004
22. RUBIN Jeffrey Z., PROVENZANO Frank J., LURIA Zella, *The Eye of the Beholder: Parents Views on Sex of Newborns*, în *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 44, July 1974
23. RUBLE, D. N. & MARTIN C. L., *Gender development*. In W. Damon & N. Eisenberg, *Handbook of child psychology . Social, emotional, and personality development*. New York: Wiley, 1998
24. SANTROCK John W., *Child development*. McGraw Hill Companies, Inc., 2004
25. SKELTON Christine, FRANCIS Becky, *Feminism And 'The Schooling Scandal'*, Routledge, 2009
26. STRATIGAKI Maria, *The Cooptation of Gender Concepts in EU Policies: The Case of „Reconciliation of Work and Family”*, *Social Politics: International Studies in Gender, State and Society*, vol. 11, No 1, 2004

STUDII

1. Diferențele de gen și efectele lor asupra rezultatelor școlare: Un studiu privind măsurile întreprinse până în prezent și situația actuală în Europa, Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice), 2010
2. Encyclopedia Britannica online, 2009
3. Filles et garçons à l'école maternelle: Reconnaître la différence pour faire l'égalité, broșură realizată în cadrul cercetării "Le genre à l'école maternelle: développement d'un outil pour l'enseignement maternel" (2008-2009), în cadrul cererii de proiecte lansată de Direcția pentru egalitate de șanse a Ministerului Comunității Franceze din Belgia „Encourager la recherche de genre portant sur les inégalités entre les filles et les garçons dans l'enseignement de la Communauté Française de Belgique”
4. Studiul „Aspectele de gen și valorile promovate de manualele din ciclul primar”, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, 2011
5. Gender Matters – À manual on addressing gender-based violence with young people : Conseil de l'Europe, 2007
6. La promotion de l'approche intégrée de l'égalité entre les sexes à l'école, Rapport final du Groupe de spécialistes, EG-S-GS (2004) RAP FIN, Conseil de l'Europe, 2004

PROGRAMUL OPERAȚIONAL SECȚIONAL DEZVOLTAREA RESURSELOR UMANE 2007-2013
Produs în cadrul proiectului “PROMOVEAZĂ FEMEIA”

POSDRU/71/6.3/S/33543

Editat sub egida ANOFM

Publicat la 01.08.2012

*Conținutul acestui material nu reprezintă în mod obligatoriu poziția oficială
a Uniunii Europene sau a Guvernului României*

www.promoveazafemeia.com